

Youth at Risk

Een verslag van de effecten

Colofon

Begeleidingscommissie:

J. Goessens (Voorzitter stichting Youth At Risk Nederland)
Mr. J. Overwater (Ministerie van Justitie)
Mevrouw S. Warmer en mevrouw M. Berger (NIZW)

Met medewerking van:

Drs. I. van Leiden en Drs. A.J. Smulders (statistische analyse) van Advies- en Onderzoeksgroep Beke en drs. J. Hendriks van het ABJ/De Waag in Leiden/Utrecht.

Speciale dank aan:

Mevrouw J. Jansen en mevrouw M. Walhof (YAR Apeldoorn); mevrouw W. Wijngaard, de heer C. Knoop (YAR Oss), en mevrouw R. van den Bogaart (YAR Maastricht) voor hun inzet en hulp bij het onderzoek.
De heer R. Blij (Politiedistrict Apeldoorn), de heer J. Salet (Politieregio Brabant-Noord), de heer P. Teekamp (Politieregio Limburg-Zuid)
Verder worden de jongeren bedankt die - soms met de nodige aansporing - hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek en niet te vergeten de medewerkers en vrijwilligers van de drie pilotsteden die zich hiervoor zeer hebben ingezet.

Omslagfoto:

Jeanine van Lenthe
De omslagfoto is bedoeld als illustratie en heeft geen relatie met het onderwerp

Omslagontwerp:

M.Grotens

Jakobs, J.P. en Wijk, A. Ph. van (2002).

Youth at Risk. Een verslag van de effecten.

© 2002 Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem.

Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

No part of this publication may be reproduced or made public in any form, by print, photoprint or other means without written permission from the authors.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Opzet en uitvoering van onderzoek	3
2.1 Vier meetmomenten	3
2.1.1 Nulmeting	3
2.1.2 Tussenmeting	4
2.1.3 Eindmeting	5
2.1.4 Nameting	5
2.2 Drie projecten nader bekeken	5
2.2.1 Apeldoorn	5
2.2.2 Oss	6
2.2.3 Maastricht	6
2.2.4 Profiel van de uitvallers	6
2.3 Resumé	7
3. Resultaten vragenlijstenonderzoek	9
3.1 Leefgebiedenvragenlijst	9
3.1.1 Gezin	9
3.1.2 Gezondheid	9
3.1.3 Onderwijs	10
3.1.4 Financiën	10
3.1.5 Werk	10
3.1.6 Woonsituatie	11
3.1.7 Sociale contacten	11
3.1.8 Vrijtijdsbesteding	12
3.1.9 Hulpverlening	12
3.1.10 Politie- en justitiecontacten	13
3.1.11 Waardering leefgebieden	13
3.2 Psychologische tests	14
3.2.1 T-score	14
3.2.2 Probleemgebieden	15
3.3 Resumé	17
4. Resultaten eindinterviews	19
4.1 Apeldoorn	19
4.2 Oss	20
4.3 Maastricht	21

5. Resultaten nameting	23
5.1 Twee onderdelen	23
5.2 Methodische kanttekeningen	24
5.3 Nameting Apeldoorn	24
5.4 Nameting Oss	26
5.5 Nameting Maastricht	28
5.6 Resumé	30
6. Conclusies en aanbevelingen	33
6.1 Methodologische kwesties	33
6.2 Resultaten nul- en eindmeting: vragenlijsten/tests	34
6.3 Resultaten eindinterviews	36
6.4 Resultaten nameting	36
6.5 Resumé	37
6.6 YAR in financieel perspectief	39
6.7 Youth at Risk een veelbelovende methode	40
Bijlage 1. Tabellen hoofdstuk 3	41

1. Inleiding

De Youth at Risk methode komt van oorsprong uit de Verenigde Staten en richt zich op jongeren in de leeftijd van 16-25 jaar met meervoudige problematiek, ook wel multiprobleemjongeren genoemd. De problemen kunnen betrekking hebben op alle leefgebieden. De Youth at Risk methode (YAR-methode) omvat een intensief begeleidingstraject en hanteert de volgende vier uitgangspunten: de jongeren moeten leren zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun situatie en de keuzes die ze maken; ze moeten leren hun grenzen te verleggen, nieuwe mogelijkheden ontdekken; ze moeten leren hun gedachten en gevoelens te uiten en ze moeten leren vertrouwen te krijgen in hun omgeving.

Het programma duurt een jaar en bestaat uit drie fasen.

In de *eerste* fase wordt de basis gelegd. Er worden afspraken gemaakt met de maatschappelijke partners en organisaties die bij het project betrokken zijn.

Er worden activiteiten ontwikkeld in het kader van de vrijwilligerswerving en er worden trainingen georganiseerd om de vrijwilligers voor te bereiden.

Belangrijk onderdeel vormt ook de voorlichting aan en selectie van jongeren.

De *tweede* fase bestaat uit de 'residentiële week': ongeveer dertig jongeren, begeleid door zestig vrijwilligers en een staf van ongeveer tien medewerkers werken in een intensieve training aan bovengenoemde uitgangspunten.

De *derde* fase bestaat uit een negen maanden durend ambulant begeleidingstraject. De jongeren werken aan de doelen die ze zich gesteld hebben en worden daarbij ondersteund door vrijwilligers uit hun eigen omgeving.

Deze vrijwilligers vormen een afspiegeling van de plaatselijke bevolking.

Minstens twee maal per week heeft een vrijwilliger contact met de jongere die hij of zij begeleidt. Hier omheen is een structuur gecreëerd van wekelijkse of tweewekelijkse bijeenkomsten in kleine groepen en maandelijks

'zaterdagssessies' van alle deelnemende jongeren, hun begeleiders en de staf.

Het programma speelt zich grotendeels af in de woonplaats waar het georganiseerd is. Dit is meestal ook (in de omgeving van) de woonplaats van de jongeren. Alleen de 'residentiële week' krijgt vorm op een andere locatie.

Karakteristiek voor de YAR-methode is dat de nadruk niet ligt op één bepaald aspect, bijvoorbeeld individuele, psycho-sociale hulpverlening, maar veeleer op de combinatie van verschillende aspecten. De methodiek bevat onder andere onderdelen van het ervaringsleren, het neuro-linguïstisch programmeren, confrontatietherapie, coaching en er wordt veel nadruk gelegd op een wisselwerking en verbinding tussen probleemjongeren en de hen omringende gemeenschap.¹

Gelet op de goede ervaringen in het buitenland zijn in Nederland drie experimenten opgestart, in Apeldoorn, Oss en Maastricht.

Om na te gaan of en zo ja in welke vorm de YAR-methode een goede aanpak is voor multiprobleemjongeren in Nederland hebben de Ministeries van VWS en Justitie middelen ter beschikking gesteld voor een procesevaluatie uitgevoerd door het NIZW en een effectevaluatie door Advies- en Onderzoeksgroep Beke.

¹ . Voor een volledige methodiekbeschrijving: Booy, Yvonne en Berger, Marianne; Youth at Risk, Coaching for Communities, Methodiekbeschrijving van een programma voor risicjongeren. NIZW Uitgeverij, Utrecht 2002

Vraagstelling

In de effectevaluatie gaat het om de vraag of de YAR- methode voor de deelnemers tot een vermindering leidt van de problemen op de verschillende leefgebieden en tot een verbeterde maatschappelijke integratie en participatie.

Is de aanpak van de YAR-methode een adequate (effectieve) methode voor jongeren in meervoudige probleemsituaties?

Bijkomende vragen

Wat is in essentie de meerwaarde van de betrokkenheid van vrijwilligers bij YAR en bestaat er een verband tussen de resultaten bij de individuele YAR-deelnemers en de rol van de committed partners en andere vrijwilligers?

Doelstelling

De doelstelling van het onderzoek is vast te stellen of de problemen van de jongeren verminderd zijn en of er sprake is van een integratie in de samenleving. Meer specifiek wordt van de deelnemers verwacht dat zij op de verschillende leefgebieden (onderwijs, werk, vrijetijdsbesteding, financiën, et cetera) een belangrijke verbetering laten zien.

Teneinde de vraagstelling te kunnen beantwoorden, is een uitvoerig onderzoek opgezet, met verschillende meetmomenten.² In dit rapport worden de resultaten van de eindmeting in de drie projecten beschreven.³ Voor de leesbaarheid en overzichtelijkheid wordt volstaan met een beschrijving per onderwerp in welke mate er sprake is van een verandering (effecten).⁴ Teneinde na te gaan of de effecten ook beklijven worden de deelnemende jongeren een jaar na beëindiging van het project benaderd voor de nameting. Tevens zal een poging worden ondernomen om politieke en justitiële informatie van de jongeren te verkrijgen. Hiervan zal in het eerste kwartaal van 2002 nog een verslag volgen.

Opbouw van het rapport

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de opzet van het onderzoek. Het derde hoofdstuk geeft een beschrijving van de resultaten van de leefgebiedenvragenlijst en psychologische tests. In het vierde hoofdstuk komen de resultaten uit de interviews met enkele medewerkers en vrijwilligers en jongeren aan de orde. In het vijfde hoofdstuk worden de resultaten van de nameting beschreven. Tot slot staan in het laatste hoofdstuk de conclusies en aanbevelingen.

² Zie volgend hoofdstuk voor een gedetailleerdere beschrijving van de onderzoeksopzet.

³ Het NIZW onderzoekt de procesmatige kant van de YAR-projecten, waaronder de inhoud van de methodiek, het verloop van het project, de werving en selectie. Zie voor een verslag Smeier, S. & Warmer, S. (2000). Tussentijdse projectevaluatie Youth at Risk. NIZW, Utrecht.

⁴ Zie bijlage 2. Hierin staan de resultaten uit de nulmeting van de afgenomen vragenlijsten en tests.

2. Opzet en uitvoering van het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de opzet en de uitvoering van het gehele onderzoek naar de effecten van de YAR-methode. Als eerste komen de afzonderlijke meetmomenten aan de orde, te weten de nul-, tussen-, eind- en nameting. Aangezien de drie projecten een eigen onderzoeksverloop hebben gekend, worden ze in de tweede paragraaf apart besproken. Tot slot worden enkele opmerkingen gemaakt over de implicaties van het onderzoeksverloop voor de uiteindelijke conclusies.

2.1 Vier meetmomenten

Dit onderzoek beoogt inzicht te geven in de effecten van de YAR-methode. Daarvoor is het noodzakelijk om vast te stellen hoe de jongeren ervoor stonden toen ze aan het programma gingen deelnemen (nulmeting) en wat de situatie aan het eind van het programma is (eindmeting). De verschillen tussen beide metingen op de diverse leefgebieden zijn aan te merken als de eerste effecten van het programma.⁵ Met nadruk de 'eerste' effecten, want het is de vraag hoe een en ander beklijft bij de jongeren. Om die reden worden de jongeren een jaar na de eindmeting nog een keer benaderd (nameting). Centrale vraag in de nameting zal zijn hoe op dat moment de jongeren ervoor staan. Gelet op het gegeven dat de projecten al met al een klein jaar duren, is ervoor gekozen om halverwege een moment in te lassen om met medewerkers, vrijwilligers en jongeren een gesprek te houden over de stand van zaken in het project (tussen-meting). Op de volgende pagina volgt de een korte bespreking van de inhoud van de vier meetmomenten.

2.1.1 Nulmeting

De nulmeting bestaat uit de volgende onderzoeksactiviteiten.⁶

- *Afname leefgebiedenvragenlijst*

Gezien de onderzoeksvragen is het van belang om de persoon van de deelnemer en zijn omgeving bij aanvang van het programma goed in kaart te brengen.

Dit gebeurt aan de hand van een vooraf opgestelde leefgebiedenvragenlijst, waarin onderwerpen aan de orde komen als gezin, school, werk, financiën, hulpverleningsgeschiedenis, drugs, vrije tijd, criminaliteit et cetera.

- *Afname psychologische tests deelnemers*

Inzicht in de persoon van de jongere is eveneens van belang. De wijze waarop een jongere zichzelf en anderen ziet, hoe hij/zij omgaat met bepaalde gebeurtenissen et cetera, bepaalt voor een groot deel hoe de jongere in sociaal opzicht functioneert. Daartoe is gebruikt gemaakt van een aantal gestandaardiseerde tests.

⁵. Strikt methodologisch gezien is het niet zuiver om over de effecten te praten, omdat er bij dit programma geen gebruik is gemaakt van controlegroepen. Met andere woorden: als een jongere in de tijd dat hij het YAR-programma volgt grote verbeteringen laat zien op het gebied van financiën wil dat nog niet zeggen dat dit door het YAR-programma komt. De jongere kan - om een extreem voorbeeld te noemen - in die tijd ook een erfenis hebben gehad.

⁶. Tussentijdse rapportage van de nulmeting is te bestellen : Youth at Risk. Een verslag van de nulmeting, A. Ph. Van Wijk en Jakobs, J.P. , Arnhem, Advies- en Onderzoeksgroep Beke.

1. *Adolescenten Temperamenten Lijst (ATL)*: een korte en veel toegepaste vragenlijst die inzicht geeft in de persoonlijkheidseigenschappen van de jongere.
2. *Nederlandse Persoonlijheidsvragenlijst (NPV)*: meet vooral het externaliserend probleemgedrag, zoals sociaal inadequatie, dominantie en recalcitrantie.
3. *Amsterdamse Biografische Vragenlijst (ABV)*: meet onder andere internaliserend probleemgedrag en kan vaststellen in hoeverre de jongere sociaal wenselijke antwoorden geeft en/of zelfdefensief is.
4. *Nederlandse vertaling van de MMPI (NVM)*: een verkorte vorm van de MMPI die onder meer negativisme, verlegenheid en psychopathologie meet.
5. *De Utrechtse Copinglijst (UCL)*: omgaan met problemen en gebeurtenissen. Deze lijst bepaalt hoe mensen omgaan met onplezierige gebeurtenissen.
6. *De Raven's Standard Progressive Matrices*: een non-verbale IQ-test.
7. *Child Behavior Check List / Young Adult Behavior Checklist (CBCL/YABCL)*: wordt ingevuld door de ouders/verzorgers en geeft onder meer inzicht in de mate van het externaliserend en internaliserend probleemgedrag.

- *Individuele interviews met teamleiders*

Naast de informatie van en over jongeren zijn per project individuele interviews gehouden met drie teamleiders. Deze en alle andere interviews zijn gehouden aan de hand van een vooraf opgesteld interviewprotocol. Onderwerpen die daarin aan de orde komen zijn onder andere de verwachtingen, de beweegredenen en eerdere ervaringen met deze doelgroep. Doel van de interviews was zicht te krijgen op de specifieke achtergronden en het verloop van de afzonderlijke projecten. Hiermee zijn de overige gegevens in een breder perspectief te plaatsen, in het bijzonder waar het gaat om de meerwaarde van de vrijwilligers aan YAR.

- *Individuele interviews met vrijwilligers*

Verder zijn drie vrijwilligers (*committed partners*) per project uitgebreid geïnterviewd. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld de verwachtingen, de training, eerdere ervaringen, beeld van de jongeren, ondersteuning van de andere vrijwilligers en het team. Het doel van de interviews komt overeen met hetgeen hiervoor is gezegd.

2.1.2 Tussenmeting

Voor de tussenmeting zijn per project twee groepsinterviews gehouden: één met medewerkers en vrijwilligers en één met jongeren. Vragen die aan de orde zijn gekomen, hebben betrekking op het verloop van het project, de uitvallers, de ervaringen van de jongeren et cetera. Per project waren er gemiddeld 6 medewerkers en vrijwilligers aanwezig en ongeveer 5 jongeren. De resultaten van deze groepsgesprekken zijn in dit verslag van de eindmeting niet expliciet weergegeven. Daar waar zinvol zijn uitspraken en conclusies verwerkt in de tekst.

2.1.3 Eindmeting

In de eindmeting wordt zoals gezegd nagegaan wat de 'eerste' effecten van het YAR-programma zijn. De inhoud van de eindmeting ziet er op een paar wijzigingen na hetzelfde uit als de nulmeting. Het betreft:

- *afname verkorte leefgebiedenvragenlijst;*
- *afname tests deelnemers (uitgezonderd de IQ-test);*
- *individuele interviews met dezelfde medewerkers/vrijwilligers.*

2.1.4 Nameting

Een nameting is nodig om te kunnen bepalen of de YAR-ervaringen ook bekliven, de 'uiteindelijke' effecten.⁷ Alle deelnemers worden na een jaar benaderd voor enkele vragen.

In aanvulling op de gegevens die de jongeren zelf hebben verstrekt over hun criminele activiteiten worden van hen de politie gegevens opgevraagd. Concreet gaat het om BPS-gegevens van de politie.

2.2 Drie projecten nader bekeken

In de drie projecten in Apeldoorn, Oss en Maastricht is weliswaar het complete YAR-programma afgewerkt, maar desondanks zijn ze op verschillende onderdelen niet of nauwelijks met elkaar te vergelijken. Een bespreking van elk afzonderlijk project kan de resultaten zoals beschreven in het volgende hoofdstuk beter inzichtelijk maken. In het bijzonder gaat het om methodologische kwesties en enkele gegevens over de onderzoeksgroep per project.

2.2.1 Apeldoorn

In Apeldoorn is het eerste YAR-project van start gegaan. Het project heeft om verschillende redenen een moeizame start gekend.⁸ Met name de opzet en invulling van het natraject waren voor zowel de jongeren als de medewerkers/vrijwilligers een 'koud bad', in vergelijking met de 'warme douche' van de residentie. In die tijd is ook de 'nulmeting' gehouden. Het project liep op dat moment reeds drie maanden. Van een echte *nulmeting* is dan ook geen sprake. Voor deze meting zijn 20 van de 29 jongeren geselecteerd. Uiteindelijk hebben 12 jongeren alle vragenlijsten ingevuld.⁹ In de eindmeting bleven er 9 jongeren over.¹⁰ Over deze jongeren zijn uitspraken mogelijk over eventuele effecten. Over de rest kan dat niet. Het is duidelijk dat hiermee de mogelijkheden voor generalisatie zeer beperkt zijn, althans voor de situatie in Apeldoorn. Uit de nulmeting kwam naar voren dat de groep jongeren in Apeldoorn als de meest problematische is te beschouwen, zowel op sociaal als op psychisch gebied. Oorzaak hiervan is dat de jongeren onder meer zijn geworven in het justitiële circuit en residentiële instellingen. De groep als geheel was gemiddeld ruim 20 jaar en daarmee de oudste van de drie projecten.

⁷. Hiermee is uiteraard niet gezegd dat er na dat jaar niets meer in het leven van een YAR-jongere kan veranderen. Het is aannemelijk dat 'effecten' zich ook na langere tijd kunnen openbaren.

⁸. Zie voor een verdere bespreking het evaluatieverslag van het NIZW.

⁹. Ondanks veel inspanningen van het team in Apeldoorn is het niet gelukt om alle 20 jongeren bij de nulmeting te betrekken. Redenen zijn onder andere dat de instelling waar de jongere op dat moment verbleef hiervoor geen toestemming gaf.

Ook hebben sommige ouders hun kind verboden mee te doen. Daarnaast was er een aantal jongeren dat zelf niet wilde. De indruk bestaat dat het gaat om de meest problematische jongeren; zij onttrokken zich aan alle activiteiten en afspraken.

¹⁰. Dit heeft er onder meer mee te maken dat een deel van de vragenlijsten na afloop van het project zijn afgenomen. De weigerachtige jongeren wilden niets meer met het YAR te maken hebben en weigerden verdere medewerking aan het onderzoek.

2.2.2 Oss

In Oss is evenmin sprake van een echte nulmeting. De bedoeling was om de nulmeting te doen daags voor het vertrek naar de residentie. Dit is uiteindelijk niet gelukt. Gevolg was dat er nadien over een periode van 5-6 weken jongeren zijn benaderd voor het onderzoek. De impact van een residentie op de jongeren is dermate groot dat niet meer gesproken kan worden van een zuivere uitgangssituatie. Overigens geldt dit ook - zij het in mindere mate - voor de intensieve intakegesprekken voorafgaand aan deelname. Indachtig de ervaringen in Apeldoorn zijn alle jongeren benaderd voor het onderzoek (n = 23), waarvan er uiteindelijk 16 de nulmeting hebben gedaan.¹¹ In de eindmeting zijn er 11 jongeren over.¹² De totale groep in Oss ligt qua leeftijd, probleemgedrag en problemen op de diverse leefgebieden tussen die van Apeldoorn en Maastricht.

Een belangrijke verwijzer in Oss was de drugshulpverlening.

2.2.3 Maastricht

In Maastricht is wel de nulmeting uitgevoerd voordat de jongeren naar de residentie vertrokken. Gezien de ervaringen in de vorige twee projecten, met name de hoge uitval, is ervoor gekozen om zoveel mogelijk jongeren die naar de residentie gaan in het onderzoek te betrekken. Van de 21 jongeren zijn er 18 betrokken in de nulmeting en de eindmeting.

In vergelijking met de andere twee projecten zijn de YAR-jongeren in Maastricht jong (gemiddelde leeftijd 16.8 jaar) en ondervinden ze - blijkens de resultaten uit de nulmeting - de minste problemen. Dit geven ze althans zelf aan en kan voor een deel te maken hebben met hun relatief jonge leeftijd.

Maastricht is het enige project waar ouders/verzorgers ook hun oordeel over het probleemgedrag van hun kinderen hebben gegeven. Hieruit komt naar voren dat de YAR-jongeren wel degelijk de nodige problemen ondervinden.

Relatief veel jongeren zijn naar YAR verwezen door Bureau Jeugdbescherming. Een andere belangrijke verwijzer was het speciaal onderwijs.

2.2.4 Profiel van de uitvallers

Onder uitvallers worden die jongeren verstaan die wel aan de nulmeting, maar niet aan de eindmeting hebben deelgenomen. De vraag is in hoeverre deze jongeren (in totaal 8) afwijken dan wel overeenkomen met degenen die wel beide metingen hebben gedaan. Concreet gaat het om 6 jongens en twee meisjes, deze komen overigens beiden uit Apeldoorn. Uitgezonderd twee jongeren hebben de uitvallers een Nederlandse achtergrond. Met name de uitvallers in Oss, uitsluitend jongens, gebruiken zeer frequent softdrugs. Ook gebuikt een aantal jongeren (zeer) regelmatig harddrugs (waaronder cocaïne en xtc) en andere middelen (lachgas en spierversterkers).

Bovendien zijn er onder de uitvallers in Oss relatief meer jongeren die gokken. Met name de uitvallers in Oss komen vaker in aanraking met de politie, wat gezien hun riskante gewoonten geen verbazing wekt. Relatief veel jongeren leven van een uitkering. De indruk is dat de uitvallers in Oss minder in beeld zijn (geweest) bij de hulpverlening dan de rest.

¹¹. Redenen voor weigering waren onder andere dat sommige jongeren niet meer in beeld waren bij de projectleiding of niet wilden.

¹². Zie voorgaande noot. Daarbij zat een jongere in detentie in het buitenland.

Op het gebied van externaliserende en internaliserende problemen blijkt dat de uitvallers in Apeldoorn op alle onderdelen lager scoren, dus aangeven minder problemen te hebben. In Oss is het beeld diffuser. Opvallend is dat de uitvallers in beide projecten (zeer) hoog scoren op alle onderdelen van de schaal psychisch onwelbevinden (internaliserende problemen). Ze liggen daarmee boven het gemiddelde van de totale groep. Al met al is de groep uitvallers (vooral in Oss) een behoorlijk problematische groep bij wie het verslavingsaspect en de psychopathologie een grote rol speelt.

2.3 Resumé

Het gegeven dat de jongeren, die aan het onderzoek hebben meegedaan, vermoedelijk een selecte groep vormen in termen van minder ernstig probleemgedrag, de uiteindelijke onderzoeksgroep in de eindmeting tamelijk klein en select is ($N = 38$) en het feit dat er in twee projecten geen echte nulmeting heeft plaatsgevonden, leidt ertoe dat uitspraken over effecten en resultaten met alle voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden. Een gunstige uitzondering is het project in Maastricht. Aan de resultaten uit dit project mag het meest gewicht gegeven worden, temeer omdat ook de ouders/verzorgers betrokken zijn geweest bij het onderzoek. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van de gegevens.

3. Resultaten vragenlijstenonderzoek

In dit hoofdstuk komen de resultaten uit de afgenomen vragenlijsten aan de orde. Daarbij wordt dezelfde volgorde van onderwerpen aangehouden als in de nulmeting. De bespreking gebeurt telkens volgens eenzelfde stramien. Eerst wordt een beschrijving van de resultaten gegeven voor de drie projecten tezamen en daarna de uitsplitsing per project indien dit relevante informatie oplevert. Paragraaf één handelt over de leefgebiedenvragenlijst en paragraaf twee over de psychologische tests. Besloten wordt met een resumé. Om een snelle indruk van de resultaten te verkrijgen staat in dit resumé een schematisch overzicht.

3.1 Leefgebiedenvragenlijst

In deze paragraaf komen achtereenvolgens de volgende onderwerpen aan de orde: gezin, gezondheid, onderwijs, financiën, werk, huisvesting, sociale contacten, vrije tijd, hulpverlening en politie- en justitiecontacten. Er is sprake van een verbetering of verslechtering ten opzichte van de nulmeting als de jongeren er een stap op vooruit of achteruit zijn gegaan. Om twee voorbeelden van een verbetering te noemen: als een jongere eerst dagelijks en nu wekelijks drugs gebruikt, is dat een verbetering. Of als jongeren eerst zichzelf een vijf voor hun financiële situatie gaven en nu een zes. Voor een verslechtering van de situatie geldt vanzelfsprekend het omgekeerde.

3.1.1 Gezin

In de eindmeting is aan de jongeren gevraagd of er veranderingen in hun gezinssituatie of eigen privésituatie zijn gekomen ten opzichte van de nulmeting. Uit de antwoorden komt naar voren dat de jongeren uit Apeldoorn en Oss bezig zijn met hun eigen leven (zwangerschap, samenwonen, uit huis gegaan e.d.), terwijl bij enkele jongeren uit Maastricht het gezinsleven centraal staat (minder ruzies, vader uit Marokko gekomen). Voor het overige is er kennelijk weinig veranderd in de gezinssituatie.¹³

3.1.2 Gezondheid

De gezondheid van de YAR-jongeren is er over het algemeen op vooruit gegaan: een op de drie jongeren geeft aan dat de gezondheid beter is geworden.

Met name geldt dit voor de jongeren in Apeldoorn en Maastricht.¹⁴ Ten opzichte van de nulmeting is er nauwelijks sprake van veranderingen in het eetpatroon van de jongeren.¹⁵ Het gebruik van medicijnen laat daarentegen wel enkele verschillen zien: ongeveer vier op de tien jongeren gebruikte ten tijde van de nulmeting wel medicijnen en bij de eindmeting niet meer. Dit geldt voor de drie projecten.¹⁶

Over ziekten en handicaps is in termen van verbetering of verslechtering weinig te zeggen¹⁷, evenals over ziekenhuisopnames. Opvallend is dat de helft van de jongeren aangeeft minder te roken. Vooral Apeldoorn komt wat dit betreft goed uit de bus. Eenzelfde patroon, zij het minder pregnant, is te zien bij het gebruik van alcohol. Ongeveer drie op de tien jongeren drinken minder vaak.

¹³ . Opvallend is dat in Apeldoorn de ouderbijeenkomsten tijdens de ambulante fase steeds beter werden bezocht.

¹⁴ . Zie tabel 1.

¹⁵ . Zie tabellen 2 en 3.

¹⁶ . Zie tabel 4. het gaat onder meer om paracetamol en medicijnen tegen astma.

¹⁷ . Zie tabel 5.

Oss is een uitschieter met de helft van de jongeren die aangeeft minder vaak te drinken.¹⁸ Terwijl de frequentie afneemt geven jongeren in Oss echter aan niet minder glazen (hoeveelheid) te zijn gaan drinken.¹⁹ De jongeren uit Apeldoorn lijken minder te drinken wat betreft frequentie en hoeveelheid.

Het gebruik van drugs was blijkens de nulmeting eerder regel dan uitzondering onder de YAR-jongeren. Uit de resultaten van de eindmeting komt naar voren dat het drugsgebruik een stuk minder is. Om enkele voorbeelden te noemen: de helft van de jongeren in de drie projecten gebruikt minder vaak hasj, één op de drie jongere gebruikt minder vaak cocaïne, pepillen en xtc.

Op vrijwel alle fronten heeft Apeldoorn de beste scores, gevolgd door Oss.

Bij de jongeren in Maastricht zijn de resultaten minder duidelijk. Er zijn slechts enkele jongeren, met name in Oss, die vaker zijn gaan gebruiken.²⁰

Tot slot is het aantal jongeren in de eindmeting dat gokt iets afgenomen.

3.1.3 Onderwijs

Deze subparagraaf gaat over de jongeren die op het moment van de eindmeting nog onderwijs volgden. Dit betekent dat het primair gaat over de projecten Maastricht (n = 12) en Oss (n = 2), omdat er geen enkele jongere uit de onderzoeksgroep uit Apeldoorn op dat moment op school zat. Het beeld dat uit de eindmeting naar voren komt, levert weinig opvallende resultaten op.²¹

3.1.4. Financiën

Voor de jongeren in Apeldoorn en Oss zijn op dit moment de belangrijkste bronnen van inkomsten arbeid en uitkering; voor de jongeren in Maastricht is dat zakgeld en arbeid (bijbaantjes). De bronnen van inkomsten van de YAR-jongeren laten enkele verschuivingen zien.²² Als de drie projecten bij elkaar worden genomen zijn de jongeren qua inkomsten minder afhankelijk geworden van zakgeld en is arbeid belangrijker geworden. Daarnaast heeft een aantal jongeren criminaliteit niet meer als bron van inkomsten. Over het algemeen zijn de jongeren er in inkomen op vooruit gegaan, met name de jongeren in Apeldoorn. Een groot deel van de jongeren in Apeldoorn en Oss kan van hun inkomsten beter rondkomen dan voorheen. Tot slot hebben de jongeren over het algemeen minder schulden dan voorheen.²³ In Oss en Apeldoorn zitten er enkele jongeren nog met een schuld van boven de f 5000,-. Van Oss is bekend dat deze jongeren allen een schuldsaneringsregeling hadden.

3.1.5. Werk

Er zijn eveneens veranderingen op het gebied van werk: vier op de tien jongeren hadden ten tijde van de nulmeting geen werk en nu wel.²⁴

De jongeren in Apeldoorn werken vooral via het uitzendbureau of als lagere employee. De jongeren in Oss verrichten ongeschoold- en/of uitzendwerk en de jongeren in Maastricht zijn te vinden in de sectoren van het ongeschoolde werk of arbeidstoelidingstrajecten. Behalve dat er meer jongeren in het arbeids-circuit zitten, zijn ze ook meer uren per week gaan werken.

¹⁸ . Dit gegeven komt overeen met het evaluatieverslag van Oss: Eindevaluatie Youth at Risk Oss, St. Oosterpoort, september 2000.

¹⁹ . Zie tabellen 7 en 8 voor frequentie en de hoeveelheid.

²⁰ . Zie tabel 9 voor meer gegevens.

²¹ . Vanwege het kleine aantal respondenten en het gegeven dat er nauwelijks veranderingen zijn te noemen worden de tabellen achterwege gelaten.

²² . Zie tabel 10. Er is geen uitsplitsing naar project gemaakt omdat er te veel categorieën zijn en te weinig respondenten.

²³ . Zie tabellen 11-13.

²⁴ . Zie tabel 14 voor een uitsplitsing naar project.

Over de drie projecten betreft het meer dan de helft van de jongeren. Bovendien ontnemen ze er meer plezier aan (arbeidsvreugde).²⁵ Vooral Maastricht en Apeldoorn springen er in positieve zin uit. Er zijn geen opvallende veranderingen in de relatie met chefs en collega's.²⁶ In zowel de nul- als eindmeting is de jongeren een aantal stellingen voorgelegd over hun visie op werken. In zijn algemeenheid is dat in de loop van de tijd positiever geworden. Over de drie projecten vinden meer jongeren werk belangrijk omdat ze ervan leren en zijn van mening dat je niet goed kan rondkomen zonder werk. Ook zijn meer jongeren het eens met de stelling dat ze zich iemand voelen als ze werk hebben. Tot slot geven meer jongeren in Maastricht aan dat ze zouden werken ook al kregen ze evenveel geld met een uitkering.²⁷

3.1.6 Woonsituatie

Over de woonsituatie van de jongeren op het moment van de eindmeting zijn geen eenduidige conclusies mogelijk. De tendens is dat er meer jongeren op zichzelf zijn gaan wonen. Meer jongeren in Maastricht wonen niet meer in het ouderlijk gezin, maar bijvoorbeeld bij vrienden. Het is niet duidelijk of dat een positieve dan wel een negatieve ontwikkeling is.²⁸ Verder is gevraagd naar het aantal malen dat de jongeren van adres gewisseld zijn. De situatie op het moment van de nulmeting was dat gemiddeld zes op de tien jongeren het jaar voorafgaande aan de meting één of meer keren van woonadres had gewisseld. Nu geeft ongeveer twee derde van de jongeren aan de laatste drie maanden op hetzelfde adres te wonen. Degenen die verhuizen doen dat minder vaak dan in de periode van de nulmeting.²⁹ Bovendien is het niet duidelijk of een verhuizing als negatief dan wel positief is op te vatten.³⁰ Een voorbeeld van dat laatste is dat een jongere vanuit een internaat zelfstandig gaat wonen. Feit is dat de jongeren tamelijk mobiel zijn, met name in Apeldoorn.³¹

3.1.7 Sociale contacten

In de drie projecten hebben de jongeren gemiddeld meer vrienden en kennissen gekregen. Opvallend is dat de jongeren tegelijkertijd aangeven dat ze minder *echte* vrienden hebben.³² Dit kan het resultaat zijn van de expliciete aandacht die tijdens de residentie wordt besteed aan het begrip vriendschap. Het haast vanzelfsprekende 'lotgenotencontact' dat ontstaat tussen YAR-jongeren speelt waarschijnlijk ook een rol. Verondersteld kan worden dat de jongeren kritischer geworden zijn ten aanzien van hun vrienden- en kennissenkring.³³ Ter onderbouwing van deze veronderstelling geeft driekwart van de jongeren aan dat ze minder vrienden kennen die in de gevangenis zitten of hebben gezeten.

²⁵. Zie tabel 15.

²⁶. Zie tabel 16, 17, 18

²⁷. Zie tabel 19.

²⁸. Teamleiders van YAR Maastricht geven aan dat er vaak sprake was van ernstige problematiek in de gezinnen buiten de jongeren om (relatieproblemen ouders, alcohol etc.). In dergelijke situaties is gekozen voor het zoeken van woonruimte buiten het gezin.

²⁹. Hierbij zij opgemerkt dat de gemeten periodes ongelijk zijn namelijk één jaar versus drie maanden. Dit hangt samen met de tijdsinterval tussen de nul- en eindmeting in Apeldoorn.

³⁰. Uiteraard hebben jongeren daar zelf wel een mening over. Zie paragraaf 3.1.10 over de waardering van de diverse leefgebieden.

³¹. Zie tabel 21 voor informatie per project over de woonsituatie.

³². Zie tabel 22.

³³. Overigens zijn de jongeren in Apeldoorn een uitzondering: zij hebben juist meer echte vrienden gekregen.

Ten tijde van het YAR-project hebben de jongeren hun sociale netwerk verbreed met andere contacten (oom, tante). De tendens is dat de jongeren in de drie projecten hun vrienden/kennissen minder vaak zien. Evenals ten tijde van de nulmeting, bestaat ook nu de vrienden/kennissenkring van de YAR-jongeren voor het merendeel uit jongeren met een Nederlandse achtergrond. De trend is dat de jongeren uit Oss meer en de jongeren uit Maastricht minder vrienden/kennissen hebben met een niet-Nederlandse achtergrond.³⁴ De plaats waar de jongeren elkaar ontmoeten is tijdens het YAR-project enigszins veranderd.³⁵ De projecten laten onderling verschillen zien. In Apeldoorn ontmoeten de jongeren hun vrienden/kennissen meer bij de vrienden thuis en op straat dan voorheen. Bij de jongeren in Oss zijn de ontmoetingsplaatsen over de gehele linie minder geworden (thuis, buurthuis, bij vrienden thuis en op straat). De jongeren in Maastricht zijn hun vrienden meer op school gaan zien. Opvallend is dat vrijwel alle activiteiten van de vriendengroep minder risicovol zijn geworden.³⁶ Dit betekent dat de YAR-jongeren ten opzichte van de nulmeting minder geconfronteerd worden met risicosituaties, wat een positieve ontwikkeling is. Het lijkt erop dat dit vooral opgeld doet voor de jongeren in Apeldoorn en Oss en minder voor de jongeren in Maastricht. In alle drie projecten kiezen minder jongeren voor criminaliteit als sociale activiteit.

3.1.8 Vrijtijdsbesteding

De aard van de activiteiten van de YAR-jongeren zelf laat een diffuser beeld zien dan de activiteiten van de vriendengroep.³⁷ Als per project een aantal positieve en negatieve veranderingen genoemd worden, levert dat het volgende beeld op. In Apeldoorn zijn er minder jongeren gaan rondhangen in de coffeeshop, minder plegen criminaliteit en meer zijn gaan werken. Daarentegen lijken meer jongeren zich bezig te houden met solistische activiteiten, wat op zich niet negatief hoeft te zijn (lezen, computeren en niets doen). Een positieve verandering in Oss is dat minder jongeren zich lijken te vervelen en minder jongeren met de groep rondhangen.³⁸ In Maastricht hangen minder jongeren rond met een groep. Meer jongeren zijn gaan werken en in de loop van de tijd zijn minder jongeren gaan sporten.

3.1.9 Hulpverlening

Uit de nulmeting kwam naar voren dat de YAR-jongeren een problematische achtergrond hebben, dit kwam onder meer tot uiting in de contacten met de hulpverlening. Aan de jongeren is aan het eind van het YAR-programma gevraagd of ze in de afgelopen drie maanden hulp hebben gehad en zo ja, waarvoor. Het blijkt dat over de hele linie het aantal hulpvragende jongeren sterk is gedaald, met name in Apeldoorn en Oss.³⁹ Dit kan beschouwd worden als een positieve ontwikkeling. De hulpvragen van de jongeren in Apeldoorn liggen op het materiële vlak (financiën en huisvesting), in Oss op het gebied van criminaliteit.

³⁴. Zie tabel 23.

³⁵. Zie tabel 24.

³⁶. Zie tabel 25.

³⁷. Zie tabel 26.

³⁸. Een negatieve verandering wordt geregistreerd betreffende de toename van het aantal jongeren dat dagelijks in de coffeeshop rondhangt. Dit gegeven strookt niet met de afname in het softdruggebruik en met de gegevens uit de eindevaluatie van YAR Oss. Hieruit komt naar voren dat het bezoek aan de koffieshop met 50% is afgenomen.

³⁹. Zie tabel 27.

De dalende trend is minder goed zichtbaar in Maastricht waar de hulpvragen zich overigens meer richten op immateriële problemen (relatie, verslaving, psychische klachten). Deze laatste bevinding is opmerkelijk, daar er uit de nulmeting bleek dat de jongeren in Maastricht aan het begin van het project de minste problemen hadden. Gaande het project is het kennelijk toch nodig gebleken om voor een aantal jongeren additionele hulp te zoeken.⁴⁰

3.1.10 Politie- en justitiecontacten

Er is een groot verschil tussen de nulmeting en eindmeting als het gaat om de politie- en justitiecontacten. In de eerdere meting waren bijna alle jongeren in Apeldoorn, tweederde van de jongeren in Oss en driekwart van de jongeren in Maastricht één of meermalen in aanraking geweest met de politie.

Nu - in de eindmeting is er niemand in Apeldoorn en Oss - naar eigen zeggen - in de afgelopen drie maanden op het politiebureau geweest.⁴¹ Slechts twee jongeren uit Maastricht zijn respectievelijk één en twee keer in aanraking gekomen met de politie voor vermogensdelicten met en zonder geweld.

Let wel, het betreft hier gegevens verkregen op basis van self-report onderzoek.⁴² In de drie projecten zijn er wel enkele jongeren die in de periode van drie maanden in aanraking zijn gekomen met justitie. Volgens eigen zeggen ging het in die gevallen om oude zaken en geen nieuwe feiten.

Overigens zijn er in de projecten nog zeven jongeren die openstaande zaken hebben (onder meer boetes, alternatieve straf, voor joy-riding en afpersing). De nameting zal uitsluitsel geven over de geregistreerde criminaliteit voor, gedurende en na het YAR-project.

3.1.11 Waardering leefgebieden

Net als in de nulmeting hebben de jongeren ook in de eindmeting een rapportcijfer gegeven over hoe ze er nu op een bepaald leefgebied voor staan. Vervolgens is de jongeren bij wijze van terugblik gevraagd een waardering te geven voor de leefgebieden op het moment van de nulmeting.⁴³

Over het algemeen geven de jongeren zichzelf in de eindmeting gemiddeld een beter cijfer voor de diverse leefgebieden, wat op zich een positieve ontwikkeling is. De jongeren denken dat de beginsituatie slechter was dan in werkelijkheid is gebleken uit de nulmeting. Dit kan op een zekere sociale wenselijkheid duiden, wat echter blijkens de T-score niet aannemelijk is (paragraaf 3.2.1).

⁴⁰. Navraag bij team- en projectleiders bracht aan het licht dat de projecten met doorverwijzing verschillend zijn omgegaan. In Maastricht is de nadruk gelegd op bewustwording bij de jongeren, zodat ze bereid werden hulp te aanvaarden.

In Apeldoorn is de nadruk juist niet gelegd op doorverwijzing omdat jongeren al veel (teleurstellende) hulpverleningscontacten hadden gehad. Bij beëindiging van het project is weinig aandacht besteed aan doorverwijzing, terwijl in Oss de jongeren, indien gewenst, na afloop van het project zijn overgedragen aan andere instellingen en instanties.

⁴¹. Hierbij zij opgemerkt dat de gemeten periodes ongelijk zijn namelijk één jaar versus drie maanden. Dit hangt samen met de tijdsinterval tussen de nul- en eindmeting in Apeldoorn. Uit een evaluatieonderzoek naar de YAR-methode in Belfast komt overigens een vergelijkbaar resultaat naar voren: bij degene die deel hebben genomen aan YAR is sprake van een forse daling van het aantal politie- en justitiecontacten. Zie Hamill, H. (1999). *Against the odds. Youth at Risk*. Centre for Criminological Research, University of Oxford.

⁴². Er zijn dan ook geen tabellen over dit onderwerp opgenomen. In de criminologie wordt aangenomen dat self-report onderzoek een geschikte manier is meer zicht te krijgen op de minder ernstige feiten. Overigens is een nadeel van self-report onderzoek dat jongeren zaken kunnen 'vergeten'. Voor de zware misdrijven is deze methode minder geschikt omdat deze vanwege het risico 'gepakt' te worden niet spontaan worden gemeld. Hierover zouden politiegegevens meer helderheid kunnen verschaffen. In de nameting zijn van alle jongeren derhalve de antecedenten opgevraagd. Hieruit blijkt dat het beeld genuanceerder ligt dat in de selfgerapporteerde gegevens. Zie hoofdstuk 5.

⁴³. Zie voor de afzonderlijke projecten de tabellen 28-31. In feite vraagt een jongeren zich bij de terugblik af: 'hoe stond ik er op een bepaald gebied voor toen ik aan YAR begon'?

Een andere verklaring is dat in vergelijking met de huidige c.q. verbeterde situatie van de jongeren de problematische beginsituatie 'erg' slecht lijkt. Per project is een aantal verschillen te noemen.

In Apeldoorn vallen vooral de positieve verbeteringen op het gebied van financiën, vrije tijd en huisvesting op. De jongeren in Oss geven zichzelf een beter cijfer op gezin, gezondheid en huisvesting. Ze geven echter een lager cijfer (onvoldoende) voor de hulpverlening. Zij zijn met andere woorden negatiever tegen de hulpverlening aan gaan kijken. Dit zou het resultaat kunnen zijn van het bewust zien van het onderscheid tussen YAR en de traditionele hulpverlening.⁴⁴ De positieve veranderingen in Maastricht hebben betrekking op het gezin en in mindere mate op onderwijs en vrije tijd. In lijn met de eerder gepresenteerde gegevens over hulpverlening (zie paragraaf 3.1.8) geeft een groot aantal jongeren zichzelf een beter cijfer voor de hulpverlening. Mogelijk dat ze de gevraagde en geboden hulp als goed ervaren.⁴⁵ Er is een verslechtering te constateren in met name de huisvesting en de sociale contacten.

3.2 Psychologische tests

In deze paragraaf worden de resultaten beschreven van de afgenomen psychologische tests en vragenlijsten. Als eerste wordt iets gezegd over de zogenaamde T-score. Centrale vraag is in hoeverre de jongeren de vragen 'eerlijk' ingevuld hebben. Daarna komen de twee belangrijkste probleemgebieden aan de orde (extraversie/spanningsbehoefte en psychisch onwelbevinden), gevolgd door de waardering van de ouders/verzorgers.⁴⁶ Tot slot wordt beschreven of de jongeren beter kunnen omgaan met problemen en gebeurtenissen.

3.2.1 T-score

De T-score geeft inzicht in de mate waarin jongeren op een sociaal wenselijke manier antwoord op de gestelde vragen geven (testattitude). In dat geval proberen de jongeren een positiever beeld van zichzelf te geven dan in werkelijkheid. In zijn algemeenheid gaat men kritischer naar zichzelf kijken (minder sociaal wenselijk) naarmate men langer in een hulpverleningstraject zit. In de nulmeting kwam naar voren dat de jongeren in Apeldoorn, die dan al enkele maanden het YAR-programma volgen, zich het minst sociaal wenselijk opstelden, en de jongeren in Maastricht het meest. Oss nam een tussenpositie in. De resultaten uit de eindmeting wijzen erop dat de jongeren in het algemeen zelfkritischer zijn geworden, met name in Oss en Maastricht.⁴⁷ De jongeren in Apeldoorn zijn opgeschoven van een zeer kritische houding naar een meer sociaal wenselijke, maar niet meer dan een 'gemiddeld' persoon.

⁴⁴. Navraag gaf aan dat er mogelijke samenhang is met zwaartepunten die al dan niet bewust door de teamleiding en/of c.p.'s zijn gelegd.

⁴⁵. Zoals eerder gezegd, hebben de jongeren in Maastricht hun problemen min of meer ontkend dan wel gebagatelliseerd. In die gevallen ligt het ook niet voor de hand dat ze hulp gaan zoeken.

⁴⁶. Dit is alleen in Maastricht onderzocht.

⁴⁷. Zie tabel 32 voor de resultaten in de drie projecten. Analyses naar geslacht en etniciteit waren vanwege de kleine aantallen niet goed mogelijk.

3.2.2 Probleemgebieden

Op de afgenomen tests is in de nulmeting een factoranalyse uitgevoerd. Dit heeft tot twee schalen geleid waarop de jongeren kunnen scoren, te weten de schaal extraversie / spanningsbehoefte en psychisch onwelbevinden.⁴⁸

• *Extraversie/spanningsbehoefte*

In tegenstelling tot de algehele tendens dat de problemen op de verschillende leefgebieden af zijn genomen, is het externaliserende probleemgedrag van de jongeren (iets) toegenomen.⁴⁹ Net als in de nulmeting springt Apeldoorn er ook nu als meest problematische groep uit. De jongeren in Oss wijken vrijwel niet af van de normgroep, ook niet in de eindmeting. Bij de jongeren in Maastricht is een lichte toename van het probleemgedrag te constateren. Hieruit mag niet zonder meer geconcludeerd worden dat het probleemgedrag tijdens het YAR-project is verslechterd, omdat de verschillen tussen de nul- en eindmeting minimaal zijn en de periode tussen beide metingen kort is. In Apeldoorn was dat 3 maanden, in Oss 6 maanden en in Maastricht 9 maanden. Kennelijk is de periode wel lang genoeg om enige verbetering aan te brengen in praktische (materiële) problemen, maar te kort om het externaliserend probleemgedrag aan te pakken. In elk geval kan gezegd worden dat het probleemgedrag tijdens het YAR-project niet is afgenomen.

Naast het korte tijdsbestek is een tweede verklaring hiervoor dat de jongeren zich minder sociaal wenselijk zijn gaan gedragen en meer oog hebben gekregen voor hun problemen en daar ook meer voor uit durven komen.⁵⁰

Een derde aannemelijke verklaring is dat het YAR-project als zodanig zich niet richt op de intrapsychische hulpverlening, maar meer op praktische hulpvragen en manifest gedrag van de jongeren. Uit de interviews (zie volgend hoofdstuk) komt de indruk naar voren dat er in de projecten weinig aandacht was voor psychische problematiek van sommige jongeren.

• *Psychisch onwelbevinden*

Over het algemeen is het internaliserende probleemgedrag (psychisch onwelbevinden) in de drie projecten iets afgenomen, maar ook op dit gebied zijn de verschillen met de nulmeting minimaal.⁵¹ De projecten laten overigens onderling wel verschillen zien. De jongeren in Apeldoorn hebben in de eindmeting nog een betrekkelijk hoge score op het gebied van psychopathologie en negativisme (vijandige houding jegens derden). Het lijkt erop dat voor een deel van deze jongeren psychiatrische hulp geïndiceerd is. Psychopathologie en negativisme scoren eveneens hoog bij de jongeren in Oss, hoewel de gemiddelde eindscore op de internaliserende problemen net boven de normgroep ligt. Bij de jongeren in Maastricht is een lichte afname van het probleemgedrag te zien, waarmee ze min of meer te vergelijken zijn met de normgroep.

⁴⁸. In de resultaten van de nulmeting (bijlage 2 van dit rapport) staat in de bijlage C de berekeningswijze en beschreven. Paragraaf 2.2 geeft informatie over YAR-jongeren in relatie tot normgroepen.

⁴⁹. Zie tabel 33 voor de afzonderlijke scores per project.

⁵⁰. Het is ook mogelijk dat er sprake is van een zekere verharding. Dit betekent dat de jongeren zich kenmerken door onderliggende neurotische klachten. Zij voelen zich daardoor wrevelig, geïrriteerd en trachten die gevoelens weg te drukken door het zoeken van sensatie en spanning, kortom door externaliserend (probleem)gedrag. Hieruit zou moeten volgen dat het internaliserende probleemgedrag in de loop van de tijd minder is geworden. Kort gezegd, lopen dergelijke jongeren vanwege hun persistente antisociale levensstijl een grote kans op de diagnose antisociale persoonlijkheid. Afgaande op de resultaten op het gebied van de internaliserende problemen lijkt dit niet het geval te zijn. In alle drie projecten, met name in Maastricht, geven de jongeren overigens aan dat ze meer verlegen zijn geworden.

⁵¹. Zie tabel 34.

- *Probleemgedrag volgens de ouders/verzorgers*

Zoals eerder gezegd is alleen aan de ouders/verzorgers van de jongeren in Maastricht gevraagd hoe zij het probleemgedrag van hun kind waarden. In de eindmeting blijkt dat het probleemgedrag over de gehele linie is afgenomen, met name de aandachtsproblemen.⁵² Als naar de tweedeling externaliserend en internaliserend probleemgedrag wordt gekeken, dan valt op dat er wel een belangrijke vermindering van laatstgenoemde is te constateren, maar dat het externaliserende gedrag - conform hetgeen de jongeren zelf aangegeven - vrijwel gelijk is gebleven.⁵³ Concluderend geven de ouders aan dat het algehele probleemgedrag is verminderd, wat een positief resultaat is, maar niet sterk genoeg om zich geen zorgen meer te hoeven maken.

- *Copinggedrag*

Met copinggedrag wordt de wijze waarop de jongeren omgaan met hun problemen bedoeld. In vergelijking met de nulmeting hebben de jongeren op dit gebied over het algemeen een positieve ontwikkeling doorgemaakt.⁵⁴ Ze gaan met andere woorden op een meer adequate wijze met problemen om. De jongeren zoeken meer steun bij anderen, wat onder meer inhoudt dat ze hun zorgen aan iemand vertellen of hulp vragen, bijvoorbeeld aan de teamleider of c.p. Daarnaast lijken ze minder vermijdingsgedrag te vertonen. Evenals bij het probleemgedrag, moeten deze resultaten met de nodige voorzichtigheid worden bezien, omdat de verschillen tussen de nul- en eindmeting niet groot zijn. Over de afzonderlijke projecten is onder meer te zeggen dat de jongeren in Apeldoorn minder over hun problemen piekeren en meer steun bij anderen zoeken. Daarentegen zijn ze minder geneigd om zelf hun problemen actief aan te pakken. Dit kan samenhangen met hun achterliggende psychische problemen.

In Oss lijken de jongeren minder met frustraties (afreageren, laten blijken van ergernis) te reageren op problematische situaties of deze te vermijden/ontvluchten en meer steun bij anderen te zoeken. De tendens bij de jongeren in Maastricht is dat ze minder adequaat met hun problemen omgaan dan ten tijde van de nulmeting. Ofschoon ze meer steun bij anderen zoeken, overheerst het vluchtgedrag: zich met andere dingen bezighouden om niet aan de problemen te hoeven denken, piekeren en afleiding zoeken. Deze bevindingen lijken de veronderstelling te bevestigen dat ze tijdens het YAR-project meer geconfronteerd zijn met hun problemen. Een bijna natuurlijke reactie is om die problemen in eerste instantie te vermijden of er met boosheid en frustratie op te reageren. Dit laatste scoort dan ook hoog bij de Maastrichtse jongeren.

⁵². Zie tabel 35 voor de gemiddelde scores per probleemgebied.

⁵³. Ook in de eindmeting valt nog driekwart van de jongeren in het klinische gebied, hetgeen erop duidt dat ze (professionele) hulp nodig hebben; zie tabel 36.

⁵⁴. Zie tabel 37.

3.3 Resumé

De resultaten uit de leefgebiedenvragenlijst wijzen erop dat de jongeren een positieve ontwikkeling hebben doorgemaakt tijdens het YAR-project. Dit geldt met name voor de volgende leefgebieden: gezondheid, financiën, werk, sociale contacten, politie- en justitiecontacten. Per project zijn er overigens wel verschillen op de diverse leefgebieden. Ook in de waardering van de jongeren komt tot uiting dat ze het in de loop van het project beter zijn gaan doen op de verschillende leefgebieden: ze geven zichzelf gemiddeld een hoger cijfer dan ten tijde van de nulmeting.

Schematisch zien de veranderingen op de verschillende leefgebieden er als volgt uit.

Schema 1 - veranderingen per project (-, +, +/-, 0, ?*)

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
gezin	?	?	+
gezondheid	+	0	+
onderwijs	?	?	+
financiën	+	+	-
werk	+	+	+/-
huisvesting	?	?	?
sociale contacten	+	+	+
vrije tijd	+/-	+/-	+/-
hulpverlening	?	?	+
politie- en justitiecontacten	+	+	+

- = een negatieve verandering; + een positieve; +/- zowel positieve als negatieve; 0 geen verandering; ? onbekend.

Een andere positieve bevinding is dat de jongeren in Maastricht meer inzicht lijken te hebben gekregen in hun problematiek, wat een eerste en noodzakelijke stap is om de problemen aan te gaan pakken. Terwijl de jongeren in Apeldoorn en Oss adequater lijken om te gaan met hun problemen (steun zoeken), zitten de jongeren in Maastricht meer in de contramane, wat op zich een natuurlijke reactie is.

De problemen liggen echter niet alleen op het materiële vlak, maar de jongeren hebben ook forse psychische problemen. De aard en omvang van die problemen zijn ten tijde van het YAR-project niet afgenomen, maar tamelijk stabiel gebleven. Vraag is of in een periode van negen maanden verwacht mag worden dat er een meetbare verbetering optreedt in de psychische problemen. De ouders/verzorgers van de jongeren in Maastricht vinden dat het probleemgedrag over de gehele linie is afgenomen, maar dat er nog wel reden voor zorg is, met name wat betreft het externaliserend probleemgedrag.

4. Resultaten interviews

Behalve de vragenlijsten en testen voor jongeren zijn aan het einde van ieder project ook de interviews met vrijwilligers en medewerkers herhaald. In dit hoofdstuk komen de resultaten uit de eindinterviews met medewerkers van het kernteam en vrijwilligers aan de orde.⁵⁵ Van de vrijwilligers zijn uitsluitend committed partners geïnterviewd, omdat zij de meest centrale rol spelen in de begeleiding van de jongeren. Er wordt aandacht geschonken aan de cruciale onderdelen van het YAR-programma, zoals de werving, de residentie en het ambulante begeleidingstraject. Ingegaan is op de persoonlijke ervaringen van de geïnterviewde, de taakopvatting, de motivatie en de verwachtingen.

De bedoeling is om het – unieke - karakter van de drie projecten te belichten en achtergrondinformatie te geven die van invloed kan zijn op de interpretatie van de resultaten uit de verschillende metingen.

4.1 Apeldoorn

De eindinterviews zijn in Apeldoorn gehouden in april 2000.

De projectleider en de twee geïnterviewde teamleden zijn uiterst positief over hun persoonlijke ervaringen. De twee geïnterviewde teamleden zijn ook committed partners (c.p.). In tegenstelling tot het eerste interview ervaren zij deze combinatie van werkzaamheden nu minder positief. Professionals, c.p.'s en andere vrijwilligers vormden een hechte groep. Ze hebben het gevoel dat ze gemeenschappelijk een zware klus hebben geklaard en onderling is er veel waardering. Unaniem zijn ze het erover eens dat dit voor de jongeren ook zo moet zijn geweest. In ieder geval hebben de jongeren hun inziens allen een positieve ervaring gehad. De omgang met de jongeren en de residentie springen er uit wanneer gevraagd wordt wat het meeste indruk heeft gemaakt. In algemene zin wordt de werkdruk als zeer zwaar ervaren.

De vrijwilligersgroep vormde een afspiegeling van de samenleving qua leeftijd, opleiding en geslacht. Er bestaat grote waardering voor de inzet van de c.p.'s. Wel wordt opgemerkt dat deze vrijwilligers zich dienen te houden aan YAR-regels.

"Misschien moet halverwege het programma nog een bijscholing worden ingelast voor oude en nieuwe vrijwilligers."

Overigens onderschrijven c.p.'s deze stelregel niet altijd en vinden zij dat ze de vrijheid hebben om niet te star om te gaan met het programma. De c.p.'s tonen een enorme betrokkenheid bij het project en geven aan dat je over een flinke dosis doorzettings- en incasseringsvermogen moet beschikken om door te gaan tot het eind van het project. Zij signaleren veranderingen bij jongeren en hebben er veel vertrouwen in dat jongeren uiteindelijk baat hebben bij het YAR. Het ambulante traject wordt als saai en weinig praktisch ervaren. Zeker wanneer het gaat om avond- en zaterdagbijeenkomsten.

⁵⁵ Voor een verslag van de eerste interviews verwijzen we naar: Youth at Risk. Een verslag van de nulmeting, A. Ph. Van Wijk en Jakobs, J.P., Arnhem, Advies- en Onderzoeksgroep Beke

"Er is meer ruimte gekomen voor ontspanningen, het is nog een subtiel verschil. De laatste zaterdag hebben we super leuke activiteiten gedaan."

Apeldoorn is een echte pionier geweest. Er worden kanttekeningen geplaatst bij de organisatie van het project. Het programma was onduidelijk en er was te weinig structuur. Taken en functies waren niet helder waardoor er onrust en wrevel ontstond.

"Het voortraject, 60 vrijwilligers en 30 jongeren, heeft zoveel tijd opgeslokt dat er na de residentie te weinig aandacht bleek te zijn geweest voor de invulling van de ambulante fase."

Gaandeweg is hierin verbetering gekomen, maar alle betrokkenen spreken hierover hun ergernis uit. Er is behoefte aan (team)leiding die goed is ingevoerd in de methodiek, initiatief neemt en aanmoedigt. Zowel professionals als vrijwilligers vragen om 'heldere' regels.

4.2 Oss

Eind augustus 2000 zijn in Oss de eindinterviews gehouden. Ook in Oss blijkt het YAR project een sterke band te scheppen tussen de medewerkers en vrijwilligers. De betrokkenheid is zeer groot, hetgeen er onder andere in heeft geresulteerd dat een van de teamleden ook c.p. is van twee jongeren. In de interviews wordt overigens aangegeven dat dit werkbaar is doch niet wenselijk. In Oss is men tevreden over de gevoerde p.r. in de media.

"We hebben veel publiciteit gehad in de media en ons Yarnaal heeft driehonderd lezers"

De betrokkenheid en de rol van de gemeente heeft hieraan bijgedragen. In een volgend traject moet meer aandacht worden besteed aan daadwerkelijke participatie van het bedrijfsleven in Oss.

De selectie van de c.p.'s had strenger moeten zijn en beter voorbereid. Nu blijken c.p.'s te hoge verwachtingen te hebben gehad en was de relatie tussen de teamleiders, de projectleider en de c.p.'s, zeker in het begin, niet helder. Dit heeft tot uitval geleid en sommige c.p.'s hebben nu meerdere jongeren onder hun hoede. De begeleiding van de c.p.'s vereist een betere invulling en structurele aanpak. Overigens hangt dit ook samen met de personele wisselingen in de projectleiding. De werkdruk was hoog maar hanteerbaar.

De mening over de resultaten zijn verdeeld. Men vindt dat de jongeren veel hebben geleerd en opgestoken in termen van (zelf-)vertrouwen en interpersoonlijke relaties echter twee geïnterviewden vinden dat de jongeren hun kansen te weinig hebben benut. Gesuggereerd wordt dat het project nog te vrijblijvend is en dat er geen sanctiemogelijkheden bestaan om de jongeren bij de les te houden. De motivatie aan het begin is moeilijk vast te houden.

Met betrekking tot het ambulante traject is men onder de indruk van de inzet van de vele vrijwilligers, maar ook hier is te veel geïmproviseerd en was er inhoudelijke onduidelijkheid. Langzamerhand is er verbetering gekomen, zijn de bijeenkomsten 'speelser' en interessanter geworden voor de jongeren.

"De impact van de ambulante fase is groot, maar had veel groter kunnen zijn. Voor jongeren waren de bijeenkomsten vaak een afknapper. Ze wijzen dan op de residentie terug"

De geïnterviewde c.p.'s zeggen dat hun ervaringen bij het YAR voor een grote persoonlijke verrijking hebben gezorgd. Ze hebben grote waardering voor de vasthoudendheid van het YAR, daarnaast hebben ze veel geleerd en een andere kijk op jongeren gekregen. Zij zijn gematigd positief over de resultaten.

"Op praktische punten kan je goed helpen, maar er gebeurt ook zoveel in de omgeving en jongeren hebben vaak onverwerkte, psychische problemen, daar komen we niet aan toe."

De c.p.'s verwachten niet alleen een daadkrachtige stabiele houding van de professionals ten aanzien van de jongeren, zelf hebben zij ook behoefte aan heldere richtlijnen.

"Als het slecht gaat met je jongere dan glibbert het uit je handen en heb je een professional nodig."

" Het team heeft de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid ."

Gevraagd naar een over-all beoordeling van het YAR geven de c.p.'s unaniem een 7.

4.3. Maastricht

In Maastricht zijn in maart 2001 drie teamleiders en drie c.p.'s opnieuw geïnterviewd. De teamleiders verschillen sterk van mening over het verloop van het traject. Bij de ene teamleider is onderlinge waardering en samenwerking het meest bijgebleven terwijl een ander aangeeft dit juist gemist te hebben. Met name door de versnippering van activiteiten is de werkdruk hoog en is het moeilijk het teamleiderschap te combineren met andere werkzaamheden. Als minpunt wordt aangehaald dat de teamleiders niet op één lijn zaten. Dit gaf onduidelijkheid voor zowel c.p.'s als jongeren.

"Er zou een kernteam moeten komen dat volledig inzetbaar is voor minstens 20 uur per week. Dit team zou van tevoren goed moeten worden gescreend en getraind."

Opmerkelijk is ook de eenzijdige samenstelling van de groep c.p.'s. De groep was gemiddeld te jong en had te weinig levenservaring en incasseringsvermogen. Daardoor had de groep te veel begeleiding nodig.

"Je c.p.'s moeten een gemengde groep zijn, zowel wat leeftijd, maatschappelijke positie als etniciteit betreft."

Over de residentie wordt opgemerkt dat deze essentieel is voor het YAR, maar dat je daarna dan ook in dezelfde sfeer door moet gaan anders wordt het te vrijblijvend.

".....of een Hollandse residentie met Hollandse trainers en een Hollandse ambulante fase, of alles in het Amerikaans strak aanpakken."

Ook in Maastricht zien we dat het project langzamerhand verbeterd is qua structuur en organisatie. De teamleiders denken dan ook desondanks dat een aantal jongeren veel geleerd heeft van het YAR, vooral om gemotiveerd te blijven en je in te zetten voor eigen doelen. Het is een proces dat gepaard gaat met af en toe een terugval. Het effect is misschien pas merkbaar over maanden of jaren.

"Ze kiezen nu nog vaak voor de makkelijkste weg en komen hun afspraken niet na. Maar je ziet dat er vertrouwensrelaties groeien. Ik denk dat het voor sommige jongeren nog jaren had mogen duren."

De geïnterviewde c.p.'s hebben ook zeer verschillende ervaringen.

"Mijn jongere was gemotiveerd en slim. Hij heeft stappen gezet en is nu in behandeling."

en

"Hij is onberekenbaar, hij liegt en heeft altijd smoezen.....Hij gaat hopeloos de mist in."

Wanneer een jongere afhaakt of zich niet aan afspraken houdt, blijkt het moeilijk voor een c.p. om de motivatie vast te houden. Veelal wordt dan gewezen op team- en projectleiding, die meer steun hadden moeten bieden en zich niet zo 'soft' moeten opstellen ten opzichte van de jongere. Ook onderlinge uitwisseling tussen c.p.'s heeft te weinig plaatsgevonden. De tijdsinvestering is alle c.p.'s tegen gevallen. In dat opzicht voelen zij zich onvoldoende voorbereid. Het door het team reeds geventileerde gebrek aan heldere richtlijnen wordt ook door de c.p.'s geconstateerd. De bijeenkomsten met jongeren zijn lopende het ambulante traject enigszins verbeterd. Er bestaat duidelijk verschil van inzicht in de resultaten van het YAR.

"Of het project geslaagd is, weet ik niet. Mijn jongere krijgt nu in ieder geval professionele hulp, maar ik ben de YAR-spirit kwijtgeraakt."

of

"Het project loopt te lang, sommige jongeren hadden na zes maanden hun doelen wel bereikt, dan hoef je niet langer door te gaan. Voor anderen is het nu pas een beetje begonnen."

Overigens steken de c.p.'s ook de hand in eigen boezem, wat betreft hun teleurstellingen.

"Ik miste vaak de inzet van de c.p.'s, geen surplus, geen animo. We hebben er te weinig uitgehaald."

5. Resultaten Nameting

De laatste onderzoeksfase wordt gevormd door de nameting één jaar na afsluiting van het project. Doel van de nameting was te onderzoeken of het deelnemen aan het YAR-project leidt tot *blijvende* resultaten. Onder 'blijvend' verstaan we in deze context de periode van 1 jaar na afsluiting van het project.

5.1 Twee onderdelen

- *Telefonisch interview*

Om een beeld te krijgen van de actuele leefsituatie van de deelnemers aan het YAR-project is in een telefonisch interview kort ingegaan op de thema's van de leefgebiedenvragenlijst. Daarnaast is gevraagd naar de stand van zaken betreffende destijds gestelde doelen, de visie op het YAR-project, de relatie met committed partners et cetera. Dit hoofdstuk omvat een kwalitatieve weergave van deze interviews.

- *Analyse geregistreerde politiegegevens*

Doorbreekt het YAR de criminele carrières van de jongeren die deelnemen?

Om deze vraag te beantwoorden zijn van alle jongeren die deel hebben genomen aan de projecten de geregistreerde politiegegevens geanalyseerd. Het betreft de mutaties van de contacten van YAR-jongeren zoals deze zijn ingevoerd in de bedrijfsprocessen systemen over een periode van twee jaar en negen maanden, namelijk één jaar voor aanvang van het project, de periode van het YAR-project (9 maanden) en één jaar na afloop van het project. Het betreft de politiecontacten naar aanleiding van strafbare en niet-strafbare feiten. Iedere mutatie betreft 1 feit.

Om inzicht te krijgen in de wijze van betrokkenheid is ook in kaart gebracht of jongeren betrokken zijn als verdachte, slachtoffer, getuige of anderszins.⁵⁶

Mutaties naar aanleiding van hulpverlening/ casemanagement en aanpak zijn niet in deze analyse verwerkt omdat de jongere er zelf niet direct bij betrokken c.q. aanwezig is. Overigens komen mutaties van dit type zeer weinig voor.

De mutaties zijn als volgt gecategoriseerd:

- *ernstige agressie tegen personen*
- *overige agressie tegen personen*
- *vermogensdelicten met geweld*
- *vermogensdelicten zonder geweld*
- *openbare orde/vernieling/overlast*
- *zedenmisdrijven*
- *wapens*
- *drughandel*
- *drugsgebruik*
- *verkeersovertredingen*
- *vermissing waardepapieren*
- *weglopen/niet terugkeren*
- *overige*

Met uitzondering van vermissing waardepapieren en weglopen/niet terugkeren betreft het dus strafbare feiten.

⁵⁶ Veel geregistreerde delicten (overlast, licht geweld en lichte vermogensdelicten) geven een diffuus beeld zowel in aanloop en verloop als in mogelijke escalatie, daardoor is het vaak moeilijk om onderscheid te maken tussen betrokkenen en verdachten. Uitsluitend wanneer in het bedrijfsprocessensysteem expliciet gesproken wordt van getuige is de jongere ook als zodanig geregistreerd.

5.2 Methodische kanttekeningen

Ook in dit hoofdstuk past een methodische kanttekening.

Bij het telefonisch interview is ongeveer de helft van de jongeren betrokken.

Over de andere jongeren is, omdat ze onvindbaar of onbereikbaar waren geen informatie beschikbaar. Ditzelfde geldt voor vijf weigeraars.

Met betrekking tot de geregistreerde politiegegevens dient te worden benadrukt dat de gegevens anoniem zijn verwerkt. Volgens afspraak met de jongeren worden de gegevens alleen op groepsniveau gepubliceerd. Op persoonsniveau valt dus geen informatie te geven over bijvoorbeeld recidive.

Een laatste kanttekening betreft de totale nameting. Ondanks de uitspraken van verschillende jongeren is niet objectief aan te tonen dat de geconstateerde veranderingen zijn toe te schrijven aan de interventie van het YAR-project.

Ook valt niet te zeggen in hoeverre de effecten worden geconsolideerd.

De mogelijkheid van een 'naijleffect' van het YAR bestaat immers ook.

Om te weten in hoeverre de geconstateerde veranderingen ook op lange termijn beklijven zou opnieuw een nameting dienen plaats te vinden op een later tijdstip.

In de volgende paragrafen worden de resultaten beschreven van de nameting.

5.3 Nameting Apeldoorn

Telefonische interviews

Van de 29 deelnemers aan het project hebben 14 jongeren medewerking verleend aan de nameting. Tien deelnemers bleken onbereikbaar of onvindbaar, vier deelnemers hebben medewerking geweigerd en van één deelnemer heeft de stiefouder meegewerkt. Dit laatste interview is om methodische redenen niet verwerkt. Over het algemeen bestaat de indruk dat de jongeren die geïnterviewd zijn in een meer stabiele leefsituatie terecht zijn gekomen.

Helaas valt niet te zeggen of dit ook geldt voor de niet bereikte jongeren.

Met betrekking tot onderwijs is het verrassend dat enkele van de geïnterviewde jongeren aan een opleiding zijn begonnen. Ook in de woon- en werksituatie is verbetering opgetreden. Drugs beheersen minder het dagelijks leven alhoewel een aantal jongeren aangaf nog steeds harddrugs te gebruiken, zich vaak te vervelen en rond te hangen op straat en in coffeeshops.

Eén respondent geeft aan nog dagelijks te gebruiken omdat dat de gemakkelijkste weg is bij problemen.

Van de 14 respondenten bleek vrijwel iedereen na het project een of andere vorm van hulp of begeleiding te hebben gehouden. Dit varieert van psychische hulp tot maatschappelijk werk en reclassering. Tien jongeren vinden dat ze een positieve verandering hebben doorgemaakt dank zij het YAR. Drie jongeren hebben ook een positieve verandering doorgemaakt, maar schrijven dit niet toe aan het YAR. Een aantal jongeren geeft aan nog steeds aan hun problemen te werken, deze liggen vaak in de relationele en sociaal-emotionele sfeer.

Met betrekking tot het YAR-project lijken de meningen niet sterk veranderd en bestaat nog een negatief beeld ten aanzien van de periode na de residentie.

Desalniettemin beschouwen ze het project als een aanzet die hen bewuster heeft gemaakt van henzelf en hun situatie.

"Yar geeft een goede aanzet, maar het echte aan jezelf werken begint pas na YAR, omdat dan alles naar boven is gehaald."

Opvallend is dat een deel van de respondenten graag als vrijwilliger of committed partner nogmaals mee zou willen doen.

Analyse geregistreerde politiegegevens

Frequentie politiecontacten

Van de 29 deelnemers aan het YAR-project waren er 28 jongeren (6 vrouwen en 22 mannen) bekend bij de politie in Apeldoorn. In de periode juni 1998 tot en met maart 2001 hadden deze jongeren 174 keer contact met de politie.

In de periode van 1 jaar vóór het project waren er 78 geregistreerde politiecontacten naar aanleiding van een strafbaar feit en 6 omdat jongeren waren weggelopen.⁵⁷ Tijdens het YAR-project waren er 36 contacten, waarvan 31 naar aanleiding van een strafbaar feit en 5 naar aanleiding van weggelopen. Daarbij moet worden aangetekend dat de periode tijdens het YAR 3 maanden korter is dan de andere twee perioden. Zouden we hier ter compensatie van de kortere periode (9 maanden ten opzichte van een jaar) eenderde bij optellen dan wordt het aantal politiecontacten 48. In de periode van 1 jaar na het project hadden YAR-jongeren 53 politiecontacten. Deze contacten waren overigens alle naar aanleiding van een strafbaar feit.

We kunnen vaststellen dat er een daling optreedt in het aantal politiecontacten die, weliswaar met een lichte stijging na het project, blijft gehandhaafd. Opgemerkt moet worden dat deze resultaten gelden voor zowel verdachten, betrokkenen als slachtoffers.

Betrokkenheid

Op welke wijze waren de jongeren betrokken bij de geregistreerde incidenten?

In 75% van de incidenten waren de YAR-jongeren verdachten/betrokkene⁵⁸, in 16% slachtoffers en in 9% waren ze als getuige betrokken. Over de totale periode zien we het volgende beeld.

Tabel 1. Betrokkenheid per registratie van YAR-jongeren voor, tijdens en na het project in Apeldoorn.

	voor	tijdens*	na
verdachte/ betrokkene	69	21	40
slachtoffer	10	9	9
getuige	6	6	4

*periode is drie maanden korter dan voor en na

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat de afname in aantal politiecontacten wordt veroorzaakt door een afname in contacten met verdachten en betrokkenen. Deze afname kan worden beschouwd als een positieve tendens. Om hoeveel jongeren gaat het dan wanneer we het hebben over de politiecontacten? We kijken hierbij naar zowel de betrokkenen als naar de verdachten.

Tabel 2. Aantal YAR jongeren dat als verdachte/betrokkene is geregistreerd voor, tijdens en na het project in Apeldoorn.

	voor	tijdens *	na
verdachte/ betrokkene	19	14	18

*periode is drie maanden korter dan voor en na

⁵⁷ 1 mutatie betrof het kwijtraken van een paspoort.

⁵⁸ De reden waarom gekozen is voor een combinatie verdachte/betrokkene hangt samen met de veelal diffuse rol van de betrokkenen bij een incident.

Hieruit blijkt dat voor het project 19 YAR-jongeren bij de politie zijn geregistreerd als verdachte of betrokkene bij een misdrijf. Tijdens het project neemt het aantal jongeren af met ongeveer een kwart. Dit aantal stijgt weer naar 18 in de periode van een jaar na afloop van het project.⁵⁹ Er is dus wel afname in het totale aantal incidenten, maar nauwelijks in het aantal verdachten c.q. betrokkenen.

Delicttype

Jongeren worden als verdachte hoofdzakelijk gehoord voor lichte agressie (34%) (overige agressie tegen personen), voor openbare orde, vernieling en overlast (33%) en voor vermogensdelicten zonder geweld (24%). Landelijk blijken jongeren meer voor vermogensmisdrijven te worden gehoord dan voor geweld tegen personen.⁶⁰ In dat opzicht is deze verdeling over misdrijfcategorieën dus afwijkend. Geweldsmisdrijven leveren dus een groter aandeel van de politiecontacten op dan je zou mogen verwachten, terwijl vermogensdelicten juist een lager aandeel opleveren. Overigens geeft dit ook aan dat we in Apeldoorn waarschijnlijk te maken hebben met zogenaamde meelopers en harde kern jongeren. Deze blijken vaak meer misdrijven te plegen waarbij geweld een rol speelt. Wanneer jongeren slachtoffer zijn dan betreft het meestal slachtofferschap van lichte agressie (43%) en vermogensdelicten zonder geweld (36%).

Kijken we op groepsniveau naar de ernst van de delicten dan constateren we dat het criminaliteitspatroon over de gehele groep min of meer gelijk blijft voor, tijdens en na het project. We kunnen op basis van de geregistreeerde gegevens dus niet constateren dat er een verschuiving optreedt van ernstig naar minder ernstig.

5.4 Nameting Oss

Telefonische interviews

Van de 23 deelnemers aan het project hebben 12 jongeren medewerking verleend aan het telefonisch interview. Eén respondent zat in detentie en één respondent heeft medewerking geweigerd. Negen jongeren bleken niet traceerbaar/bereikbaar. Een aantal jongeren is zelfstandig gaan wonen en geeft dit als argument voor de verbetering van de relatie met de ouders.

De meeste respondenten hebben 'vast' werk, nieuwe relaties en één respondent was getrouwd. Door al deze factoren hangen ze minder rond en hebben ze minder problemen. Toch geeft het merendeel aan dat vrijetijdsbesteding een probleem blijft. Een aantal jongeren is nog steeds in behandeling voor druggebruik, enkele anderen hebben hun behandeling -met positief resultaat- beëindigd. Eén jongere wacht op een behandelingsplek.

Met betrekking tot het YAR geven jongeren aan vaak erg door anderen te zijn aangespoord om mee te doen. Dit is hun motivatie niet ten goede gekomen. Pas na het project zagen ze het nut in. In Oss wordt ook verwezen naar het proces dat door het YAR-project op gang is gebracht en waardoor jongeren zich -soms nog steeds- gesteund voelen om door te gaan en te werken aan een verbetering van hun situatie en hun relaties.

"Volgens mijn moeder was mijn eigen ik weer terug"

⁵⁹ Overigens blijkt uit de analyse dat 3 jongeren uitsluitend bekend zijn bij de politie als getuige of slachtoffer, 10 jongeren zijn zowel voor, tijdens, als na het project geregistreerd als verdachte of betrokkene.

⁶⁰ Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1999. WODC, Den Haag, 2001

Twee jongeren geven expliciet aan dat ze er niets aan hebben gehad.

"Ik heb mezelf niet beter leren kennen door het YAR, maar wel door de gevangenis."

Analyse geregistreerde politiegegevens

Frequentie politiecontacten

Alle 23 deelnemers aan het YAR-project in Oss zijn bekend bij de politie. In de periode december 1998 tot en met augustus 2001 hadden deze jongeren 173 keer contact met de politie. Eén jongere uit Oss kwam 49 keer voor in de politieregistratie, omdat deze jongen het totaalbeeld te sterk zou vertekenen is deze persoon bij de data-analyse niet meegenomen.⁶¹

In de periode van 1 jaar vóór het project hadden de overige 22 jongeren (7 vrouwen en 15 mannen) totaal 124 registraties. Een jaar voor aanvang van het YAR waren er 62 geregistreerde politiecontacten, 56 mutaties betroffen strafbare feiten. Tijdens het YAR-project waren er 34 mutaties (30 betreffende een strafbaar feit).

Daarbij moet worden aangetekend dat de periode tijdens het YAR 3 maanden korter is dan de andere twee perioden. Zouden we bij de geregistreerde politiecontacten ter vergelijking eenderde optellen dan wordt het aantal contacten 45.

In de periode van 1 jaar na het project hadden de jongeren uit Oss 28 politiecontacten, 27 naar aanleiding van een strafbaar feit. Dit wil zeggen dat er een dalende tendens is waar te nemen die inzet tijdens het project en die doorzet na het project.

Betrokkenheid

Op welke wijze waren de jongeren betrokken bij de geregistreerde incidenten?

In 73% van de incidenten waren de YAR-jongeren verdachte/betrokkene, in 17% slachtoffers en in 10% waren ze als getuige betrokken.

Over de totale periode zien we het volgende beeld.

Tabel 3. Betrokkenheid per registratie van YAR-jongeren voor, tijdens en na het project in Oss.

	voor	tijdens *	na
verdachte/ betrokkene	42	30	19
slachtoffer	16	3	2
getuige	4	1	7

**periode is drie maanden korter dan voor en na*

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat de afname in aantal politiecontacten wordt veroorzaakt door een afname in contacten met verdachten/ betrokkenen, maar ook het slachtofferschap is afgenomen.

Om hoeveel jongeren gaat het concreet wanneer we het hebben over de politiecontacten?

We kijken hierbij naar zowel de betrokkenen als naar de verdachten.

⁶¹ Voor de geïnteresseerde analist: het betreft een mannelijke respondent, met 4 mutaties voor, 21 tijdens en 24 na het project. De respondent was 1 keer slachtoffer, 2 keer betrokkene en 46 keer dader. Van deze respondent kan vastgesteld worden dat hij weinig baat heeft gehad bij het project.

Tabel 4. Aantal YAR jongeren dat als verdachte/betrokkene is geregistreerd voor, tijdens en na het project in Oss.

	voor	tijdens *	na
verdachte/ betrokkene	15	10	8

**periode is drie maanden korter dan voor en na*

Hieruit blijkt dat voor het project 15 YAR-jongeren door de politie zijn geregistreerd als verdachte of betrokkene bij een misdrijf. Tijdens het project neemt het aantal jongeren af met een derde. Dit aantal neemt in de periode na het project nog eens af met 2 jongeren.⁶² Er treedt dus bijna een halvering van het aantal verdachte en betrokken jongeren op wanneer we de periode voor en na het project bekijken.

Delicttype

Jongeren worden als verdachte hoofdzakelijk aangehouden voor vermogensdelicten zonder geweld (30%), lichte agressie (22 %), overige agressie tegen personen), en voor openbare orde, vernieling en overlast (20,3 %). De verdeling over de misdrijfcategorieën is dus qua volgorde conform de landelijke gegevens.

Wanneer jongeren slachtoffer zijn dan betreft het meestal vermogensdelicten zonder geweld (70%) en lichte agressie (14%). In Oss kwam zowel in relatie tot slachtoffers als in relatie tot daders geen ernstige geweldscriminaliteit voor. Kijken we op groepsniveau naar de ernst van de delicten dan zien we dat het criminaliteitspatroon enige verschuivingen vertoont.

De vermogensdelicten zonder geweld nemen af, terwijl het aantal meldingen van openbare orde overlast en vernieling enigszins toeneemt. Dit zou een tendens kunnen betekenen richting het plegen van minder ernstige feiten.

5.5 Nameting Maastricht

Telefonische interviews

Van de 21 deelnemers aan het YAR project in Maastricht zijn er 12 geïnterviewd. De overige deelnemers bleken onbereikbaar. Verbetering van de thuissituatie wordt door veel jongeren genoemd als positief effect van het YAR. Niet alleen ten opzichte van familie maar ook in relatie tot vrienden is er een verandering opgetreden. Jongeren laten zich zoals gezegd 'minder meesleuren' en vinden dat je beter een paar echte dan veel slechte vrienden kan hebben. Met betrekking tot alcohol en drugs geeft een deel van de respondenten aan te zijn geminderd of gestopt. Niemand heeft er nog een probleem mee, aldus de respondenten.

Met betrekking tot de hulpverlening zijn de meeste contacten beëindigd omdat het naar eigen zeggen goed gaat. Drie OTS-sen zijn niet verlengd vanwege het bereiken van de leeftijd van 18 jaar (twee) of omdat het goed gaat (één). Bijna alle respondenten geven aan geen politiecontacten meer te hebben. De geïnterviewde jongeren geven aan dat het YAR-project een impuls heeft gegeven aan veranderingen ten goede. Ze vinden zich zelf rustiger, komen hun afspraken beter na en hebben meer zelfvertrouwen gekregen.

"Ik sta nu meer stil bij de gevolgen van wat ik doe."

"Je leert je in andermans schoenen te verplaatsen."

⁶² Overigens blijkt uit de analyse dat 5 jongeren uitsluitend bekend zijn bij de politie als getuige of slachtoffer. Slechts 2 jongeren zijn zowel voor, tijdens als na het project geregistreerd als verdachte/betrokkene.

Een enkele kritische kanttekening betrof de saaiheid van het programma, en de diversiteit in problematiek van de jongeren.

"Het YAR is alleen maar geschikt voor jongeren die veel problemen hebben met politie en justitie en niet voor jongeren die problemen hebben met zichzelf."

Ook in Maastricht geven drie jongeren aan dat ze belangstelling hebben om als vrijwilliger mee te werken aan een volgend project

Analyse geregistreerde politiegegevens

Frequentie politiecontacten

Van de 21 deelnemers aan het YAR-project waren er 18 bekend bij de politie in het district Maastricht. In de periode juni 1999 tot en met maart 2002 hadden deze jongeren 89 keer contact met de politie. Deze cijfers bevestigen wederom dat de problematiek bij de jongeren in Maastricht minder ernstig was dan bij de deelnemers in Oss en Apeldoorn. Een kanttekening dient hierbij gemaakt te worden. In verhouding tot Oss en Apeldoorn is de betrokkenheid van de politie bij het YAR project in Maastricht minimaal is geweest. Dit kan dus betekenen dat er bij de politie in Maastricht geen speciale aandacht is geweest voor YAR jongeren in tegenstelling tot Oss en Apeldoorn.

In de periode van 1 jaar vóór het project hadden de 18 jongeren (3 vrouwen en 15 mannen) 46 geregistreerde politiecontacten, waarvan 45 naar aanleiding van een strafbaar feit, en 1 omdat een jongere was weggelopen. Tijdens het YAR-project waren er 20 contacten, waarvan 19 samenhangen met een strafbaar feit en 1 mutatie betrof wegloupedrag. Daarbij moeten worden aangetekend dat de periode tijdens het YAR 3 maanden korter is dan de andere twee perioden. Zouden we ter compensatie hier eenderde bij optellen dan wordt het aantal contacten 27.

In de periode van 1 jaar na het project waren er 23 contacten, 22 vanwege een strafbaar feit en 1 wegens weglopen. Dit wil zeggen dat er een zeer lichte daling optreedt in het aantal politiecontacten na het YAR-project, maar een halvering ten opzichte van de periode ervoor.

Betrokkenheid

Op welke wijze waren de jongeren betrokken bij de geregistreerde incidenten? In 83% van de incidenten waren de YAR-jongeren verdachte/betrokkene, in 11% slachtoffers en in 7% waren ze als getuige betrokken. Over de totale periode zien we het volgende beeld.

Tabel 5. Betrokkenheid per registratie van YAR jongeren voor, tijdens en na het project in Maastricht.

	voor	tijdens*	na
verdachte/ betrokkene	36	17	21
slachtoffer	7	1	2
getuige	3	2	0

**periode is drie maanden korter dan voor en na*

Bovenstaande tabel laat nogmaals zien dat er een zeer lichte daling is in het aantal politiecontacten. De daling wordt veroorzaakt door zowel een afname in verdachte/betrokkenen als in slachtoffers. Evenals in Oss zien we dat de daling van het geregistreerde slachtofferschap met name tijdens het project inzet.

Om hoeveel jongeren gaat het wanneer we het hebben over de politiecontacten?

We kijken hierbij naar zowel de betrokkenen als naar de verdachten.

Tabel 6. Aantal YAR jongeren dat als verdachte/betrokkene is geregistreerd voor, tijdens en na het project in Maastricht.

	voor	tijdens*	na
verdachte/ betrokkene	13	12	6

**periode is drie maanden korter dan voor en na*

Hoewel er nauwelijks verandering optreedt tussen de twee eerste perioden treedt in Maastricht in de derde periode een ruime halvering op van het aantal verdachte/betrokken jongeren in de registratie.⁶³

Dit mag beschouwd worden als een positieve ontwikkeling.

Delicttype

Jongeren worden als verdachte hoofdzakelijk aangehouden voor vermogensdelicten zonder geweld (33%) en voor openbare orde, vernieling en overlast (25%). Ook het criminaliteitspatroon duidt op een 'lichtere' YAR groep. Wanneer jongeren slachtoffer zijn dan betreft het meestal lichte agressie (40%) en vermogensdelicten met en zonder geweld (beide 20%). Kijken we naar de ernst van de delicten dan zien we dat het criminaliteitspatroon over de gehele groep een daling vertoont met betrekking tot vermogensdelicten. We kunnen op basis van de geregistreerde gegevens constateren dat er een verschuiving optreedt van ernstige naar minder ernstige misdrijven.

5.6 Resumé

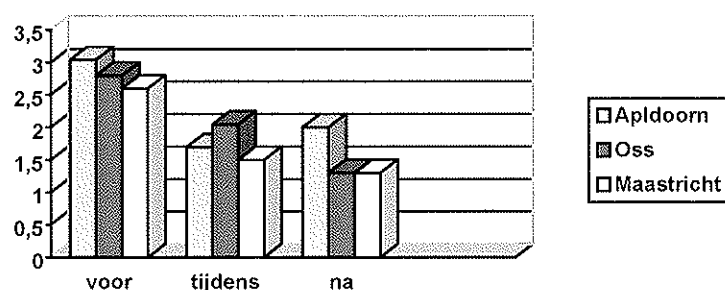
Uit de telefonische interviews komt een positief beeld naar voren. Vooral zien we dat jongeren aangeven dat het YAR hen leert meer verantwoordelijkheid te nemen voor eigen daden en de consequenties daarvan. Daarnaast lijkt het alsof jongeren meer zelfkennis en zelfreflexie hebben verworven en beter in staat zijn om persoonlijke aangelegenheden onder woorden te brengen. Overigens geeft men bijna unaniem aan dat de echte persoonlijke en relationele veranderingen pas in de periode na het project optreden. Gezien de respons (ongeveer de helft), kunnen deze resultaten niet generaliseerd worden naar de totale doelgroep.⁶⁴

⁶³ Uit de analyse blijkt ook dat 1 jongere uitsluitend bekend is bij de politie als getuige of slachtoffer. Slechts 1 jongere is zowel voor, tijdens als na het project geregistreerd als verdachte/betrokkene.

⁶⁴ Van de niet geïnterviewde jongeren is niets bekend en gezien hun onbereikbaarheid zou het mogelijk kunnen zijn dat we hier juist te maken hebben met dat deel van de YAR-jongeren, waar de leefsituatie minder stabiel is.

Naar aanleiding van de analyse van de politiegegevens kan worden gesteld dat er een daling is in het aantal politiecontacten per jongere over de periode van 1 jaar voor het YAR tot 1 jaar na het YAR. Onderstaand figuur illustreert dit nogmaals.

Figuur 1. Gemiddeld aantal politiecontacten per YAR-jongere per periode op groepsniveau.

Met betrekking tot het aantal contacten geldt voor Apeldoorn dat er in het jaar na afsluiting van het project een afname is ten opzichte van de periode vóór het YAR. Ten opzichte van de periode tijdens het YAR-project is er uiteindelijk een lichte stijging van het aantal contacten waarneembaar die veroorzaakt wordt door een toename in het aantal verdachten/betrokkenen met politiecontacten. Ook de ernst van de geregistreerde feiten neemt niet af.

In aanmerking genomen dat harde kern jongeren, en tot deze groep mogen we de respondenten in Apeldoorn wel rekenen, vaak tussen hun 18^e en 24^e levensjaar een stijging in hun criminaliteitscurve laten zien kunnen we constateren dat de YAR jongeren uit Apeldoorn in ieder geval een stabilisatie van het aantal verdachten en betrokkenen laat zijn en een afname in frequentie van de gepleegde delicten. Dit kan bij harde kern jongeren duiden op een ombuiging in de ingezette criminele carrière. Daarnaast moeten we er rekening mee houden dat in Apeldoorn de 'YAR-pioniersrol' bij uitstek heeft plaats gevonden.

Het was het eerste experimentele project en had te maken met tal van kinderziekten. Oss en Maastricht hebben hieruit lering kunnen trekken, hetgeen gezien hun resultaten waarschijnlijk ook is gebeurd.

Oss geeft een positief beeld. Er is een constante afname van het aantal geregistreerde incidenten dat gepaard gaat met een vermindering in ernst van de gepleegde misdrijven en bijna een halvering van het aantal personen die verdachte of betrokkene is.

Voor Maastricht geldt dat de groep van een lichter crimineel kaliber is, een geringe daling van geregistreerde delicten vertoont die gepaard gaat met minder ernstige delicten. Daarnaast zien we na afsluiting van het YAR-project een halvering van het aantal jongeren dat politiecontacten heeft ten opzichte van de periode voor het project.

6. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk komen de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek aan de orde, alsmede enkele aanbevelingen. Het betreft zowel de metingen tijdens het YAR project als de in hoofdstuk 5 beschreven nameting die één jaar na dato heeft plaats gevonden. Als eerste wordt in dit hoofdstuk stilgestaan bij enkele methodologische kwesties. Daarna worden de belangrijkste resultaten uit de afgenomen vragenlijsten beschreven. Vervolgens zijn de resultaten uit de interviews aan de orde. Als derde komen de resultaten van de nameting aan de orde. Bij wijze van resumé worden de onderzoeksvragen beantwoord, gevolgd door enkele aanbevelingen.

6.1 Methodologische kwesties

De jongeren die de vragenlijsten hebben ingevuld, kunnen een selectie zijn van de totale groep, namelijk de meer gezeglijke jongeren. De notoire dwarsliggers of zeer problematische jongeren kunnen daardoor buiten schot zijn gebleven. Een indicatie voor deze veronderstelling betreft acht jongeren die wel de nulmeting hebben gedaan, maar geen eindmeting, de zogenaamde uitvallers. Deze jongeren komen voornamelijk uit Oss en hebben een zeer problematische achtergrond (verslavingsproblemen en psychische problemen). Dit zal zeker een aandachtspunt moeten zijn bij de werving en selectie. Een soortgelijk probleem heeft zich voorgedaan bij de telefonische interviews die onderdeel zijn van de nameting. Ongeveer de helft van de jongeren bleek niet traceerbaar of niet bereid tot medewerking aan het onderzoek. Mogelijk gaat het met deze jongeren minder goed of hebben zij een minder positieve kijk op het project dan de jongeren die wel ingestemd hebben met een interview. De gevonden resultaten zijn kwalitatief van aard en niet zonder meer generaliseerbaar naar de totale groep.

In zowel Apeldoorn als Oss heeft geen zuivere nulmeting plaatsgevonden, omdat deze meting na de residentie is uitgevoerd. Dit kan de resultaten op een positieve manier hebben beïnvloed, in die zin dat de jongeren reeds aan hun problemen werkten.⁶⁵ In Maastricht hebben de jongeren wel de nulmeting gedaan voor de residentie. Methodologisch gezien kan qua resultaten aan deze groep het meest gewicht worden toegekend. Tevens is Maastricht het enige project waar ouders/verzorgers - naast de jongeren - ook een vragenlijst hebben ingevuld, hetgeen de betrouwbaarheid van de resultaten vergroot.

⁶⁵. De resultaten voor Apeldoorn en Oss zouden dus positiever uit kunnen zijn gevallen wanneer de nulmeting aan de residentie was vooraf gegaan.

Uit dit onderzoek komen soms grote verschillen tussen de drie projecten naar voren op de diverse gebieden. Dit kan de volgende oorzaken hebben:

1. De werving en selectie van de jongeren. Met andere woorden, de setting waar de jongeren geworven zijn, is bepalend voor hun kenmerken en achtergronden. De samenstelling van de groepen is met andere woorden niet hetzelfde en bij de interpretatie van de gegevens moet hiermee rekening worden gehouden.
2. Daarnaast en met het voorgaande samenhangend is de leeftijd van de jongeren van invloed op de resultaten. De jongeren uit Maastricht zijn jonger dan de jongeren in Apeldoorn en Oss. Dit komt onder meer tot uiting in hun problemen op de diverse leefgebieden (school, gezin). In Oss en Apeldoorn spelen werk en financiën een prominentere rol.
3. Het experimentele karakter speelt ook een rol. Zoals bekend hebben we in dit onderzoek te maken met drie lokale experimenten. Dit betekent in de praktijk dat er tijdens de voorbereiding, maar ook gedurende het project, organisatorisch en inhoudelijk, is ontwikkeld en geïmproviseerd. Vooral Apeldoorn heeft een pioniersrol vervuld, Oss en Maastricht hebben hiervan in toenemende mate kunnen profiteren. Ook zijn er vrijwilligers en medewerkers die betrokken zijn geweest bij alle projecten. Hun ervaring en knowhow heeft waarschijnlijk bijgedragen aan de kwaliteit van ieder volgend project.

Gelet op het feit dat er geen controlegroepen zijn samengesteld, is het niet noodzakelijk dat de gevonden resultaten, in zowel positieve als negatieve zin, het *effect* zijn van de YAR-methode. Andere factoren, buiten het project en de direct betrokkenen, kunnen dit eveneens bewerkstelligd hebben. Strikt genomen is alleen vast te stellen dat de geconstateerde veranderingen *tijdens en na* het project zijn opgetreden.

6.2 Resultaten nul- en eindmeting: vragenlijsten/tests

De resultaten uit de nulmeting tonen aan dat de jongeren op verschillende leefgebieden minder of zelfs slecht functioneren. De term 'multiprobleem jongeren' is zeer op zijn plaats. Uit de nameting blijkt ook dat de term harde kern jongeren gelegitimeerd is. Dit geldt zeker voor de jongeren in Apeldoorn. De jongeren in Maastricht lijken van de drie projecten de minste problemen te ondervinden, wat vermoedelijk met de selectie en samenstelling van de groep te maken heeft. In vergelijking met de nulmeting lijken de jongeren over het algemeen zelfkritischer geworden. Ze zijn zich met andere woorden minder sociaal wenselijk gaan opstellen, wat enerzijds de gegevens die de jongeren zelf verstrekt hebben betrouwbaarder maakt en anderzijds goede perspectieven biedt voor eventuele verdere hulpverlening.

Ten tijde van de eindmeting is er voor de YAR-jongeren op verschillende leefgebieden een positieve verandering opgetreden. Voor de jongeren in Apeldoorn en Oss lijkt het erop dat ze zelfstandiger zijn geworden (zwangerschap, samenwonen e.d.), terwijl er voor de jongeren in Maastricht meer rust/stabiliteit in het gezin is gekomen (minder ruzies). Althans, ze waarderen het gezin positiever dan ten tijde van de nulmeting. De algehele gezondheid van de jongeren in Apeldoorn en Maastricht is er gedurende het project op vooruit gegaan. Bovendien drinken ze naar eigen zeggen minder en gebruiken minder drugs.

De jongeren zijn minder afhankelijk geworden van zakgeld en criminaliteit als voornaamste bron van inkomsten. Met uitzondering van Maastricht kunnen de jongeren beter rondkomen en hebben ze minder schulden. Met name in Apeldoorn en Maastricht zijn er positieve veranderingen in de arbeidssituatie. Er hebben meer jongeren werk, ze vinden werk belangrijker en ontlenen er ook meer plezier en eigenwaarde aan. De woonsituatie lijkt er voor de jongeren op vooruit gegaan te zijn (stabiel). Vooral de jongeren in Apeldoorn en Oss zijn hun woonsituatie positiever gaan waarderen. Een aantal jongeren in Maastricht is ten tijde van het project uit huis gegaan en woont bij vrienden/bekenden. Zij waarderen de huidige woonsituatie overigens minder goed dan in de nulmeting. Wat betreft de sociale contacten is een verbetering dat de jongeren kritischer lijken te zijn geworden ten aanzien van hun echte vrienden. Ze kennen minder jongeren die in de gevangenis zitten/zaten dan voorheen. De vrienden die ze hebben laten zich minder in met risicovolle gedragingen. Het sociale netwerk is uitgebreid met andere personen (familie). De jongeren in Maastricht zijn hun vrienden meer op school gaan zien. Aan de eigen vrijetijdsbesteding zijn zowel positieve als negatieve veranderingen te zien. De algehele tendens is dat met name voor de jongeren in Apeldoorn en Maastricht de invulling van hun vrije tijd minder risicovol is dan ten tijde van de nulmeting.

Een verandering is dat de jongeren in Maastricht meer hulp zijn gaan zoeken voor hun, voornamelijk immateriële, problemen en die hulp ook positiever zijn gaan waarderen. In Apeldoorn en Oss is de hulpvraag sterk gedaald. Naar eigen zeggen zijn de jongeren in de laatste drie maanden van het project niet of nauwelijks in aanraking met politie/justitie gekomen, terwijl dat voor het overgrote deel ten tijde van de nulmeting wel het geval was. Als een overall oordeel hebben de jongeren zichzelf voor de leefgebieden een beter cijfer gegeven dan in de nulmeting. Ze waarderen de veranderingen - uitzonderingen daargelaten - positief.

De jongeren zijn niet alleen als multiprobleem jongeren te typeren op grond van hun problemen op de diverse leefgebieden. Ook de psychische klachten rechtvaardigen een dergelijke kwalificatie. Uit de nulmeting komt naar voren dat zowel het externaliserende als het internaliserende probleemgedrag erg hoog scoren. Het hoogst bij de jongeren in Apeldoorn, het laagst bij de jongeren in Maastricht.

In de eindmeting is er op dit gebied nauwelijks wat veranderd: nog steeds hebben de jongeren naar eigen zeggen last van dit probleemgedrag. Vooral Apeldoorn valt in dit verband op. In Maastricht en in mindere mate Oss hebben de jongeren iets minder te kampen met internaliserend en externaliserend probleemgedrag, maar het is op sommige onderdelen nog steeds zorgwekkend te noemen. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn dat de periode te kort is om een verandering teweeg te brengen in de psychische problemen, de jongeren wellicht meer geneigd zijn hun problemen te onderkennen en onder ogen te zien en - niet in de laatste plaats - dat het YAR-project als zodanig zich primair richt op het functioneren op de diverse leefgebieden, de manifeste kant en minder op de intrapsychische problemen.

Bovenstaande gegevens hebben de jongeren zelf verstrekt. In de beleving van derden kan het probleemgedrag juist wel minder zijn geworden. Dit is exact wat er uit de vragenlijsten komt die bij de ouders/verzorgers van de jongeren in Maastricht is afgenomen. Over de gehele linie vinden ze dat de jongeren minder probleemgedrag vertonen, maar zeker wat betreft het externaliserende gedrag is er nog reden tot zorg.

Tot slot lijken de jongeren in Apeldoorn en Oss op een adequatere wijze om te gaan met hun problemen (steun bij anderen zoeken, minder vermijdingsgedrag). Voor de jongeren in Maastricht is de tendens dat ze meer met frustratie reageren op problemen of die willen ontvluchten door bijvoorbeeld afleiding te zoeken.

6.3 Resultaten eindinterviews

De meeste geïnterviewden geven aan veel vertrouwen te hebben in de ideeën van het YAR. De residentie zet de toon en is onmisbaar binnen het YAR-project. Het werken met c.p.'s wordt als stimulerend en verfrissend ervaren in tegenstelling tot het 'softe geitenwollen sokken wereldje' van de traditionele hulpverlening. Er bestaat grote onderlinge waardering voor de inzet. Overduidelijk ervaart men saamhorigheid en betrokkenheid bij vrijwilligers en medewerkers. Vrijwilligers en professionals geven aan dat al deze aspecten ook een zeer positieve uitwerking op de jongeren hebben.

Er zijn echter nog veel kinderziektes te overwinnen:

- De jongeren, de c.p.'s en de teamleiders moeten kritisch worden geselecteerd.
- Er moet een helder beeld zijn van tijdsinvestering en (persoonlijke) verwachtingen. Het grote struikelblok voor c.p.'s blijkt de teleurstelling in jongeren, die hun afspraken en beloftes niet nakomen en het gebrek aan sancties of andere stokken achter de deur om meer druk uit te kunnen oefenen.
- C.p.'s verwachten doortastender en meer adequate ondersteuning in crisissituaties en bij ernstige (psychische) problematiek van de jongere.
- Er moeten onder de vrijwilligers en professionals ervaren c.p.'s en teamleden zijn.
- Er mag geen vermenging van professionele en vrijwilligerstaken zijn.
- De vrijwilligers moeten variëren in leeftijd, geslacht, etniciteit, maatschappelijke status en levenservaring.
- Professionals en vrijwilligers moeten goed op de hoogte zijn van methodes, programma, en procedures van Youth at Risk en deze ook toepassen. Er waren organisatieproblemen en er is te veel ad hoc geïmproviseerd.
- Het ambulante traject moet een gevarieerd, praktisch en doortimmerd programma omvatten en aansluiten bij de 'residentiesfeer'. In de residentie wordt nadrukkelijk ingezet op het doorbreken van negatieve overtuigingen van de jongeren en worden hen praktische handvatten geboden om hun eigen mogelijkheden te creëren, vertrouwen te krijgen in zichzelf en de omgeving. Het programma in de ambulante fase is nu te theoretisch en sluit onvoldoende aan bij de belangstelling van de jongeren.

6.4 Resultaten nameting

Uit de telefonische interviews, een jaar na afloop van het project, komt een positief beeld naar voren. Vooral zien we dat jongeren aangeven dat het YAR hen leert meer verantwoordelijkheid te nemen voor eigen daden en de consequenties daarvan. Daarnaast lijkt het alsof jongeren meer zelfkennis hebben verworven en beter in staat zijn om persoonlijke aangelegenheden onder woorden te brengen. Overigens geeft men bijna unaniem aan dat de echte persoonlijke en relationele veranderingen pas in de periode na het project optreden.

Naar aanleiding van de analyse van de politiegegevens kan worden gesteld dat er een daling is in het gemiddelde aantal politiecontacten per jongere over de periode van 1 jaar voor het YAR tot 1 jaar na het YAR. In Apeldoorn signaleren we nauwelijks een afname in het aantal jongeren dat als verdachte of betrokkene politiecontacten heeft, maar deze jongeren plegen per persoon gemiddeld wel minder misdrijven. De ernst van de geregistreerde feiten neemt niet af.

In aanmerking genomen dat harde kern jongeren, en tot deze groep mogen we de respondenten in Apeldoorn wel rekenen, vaak tussen hun 18e en 24e levensjaar een stijging in hun criminaliteitscurve laten zien kunnen we constateren dat de YAR jongeren uit Apeldoorn in ieder geval deze groei niet doormaken. Dit kan bij harde kern jongeren duiden op een ombuiging in de ingezette criminele carrière. Helaas kunnen we deze tendens nauwelijks relateren aan harde onderzoeksgegevens van vergelijkbare projecten.⁶⁶ Oss geeft een positief criminaliteitsbeeld. Er is een constante afname van het aantal geregistreerde incidenten dat gepaard gaat met een vermindering in ernst van de gepleegde misdrijven en bijna een halvering van het aantal personen die verdachte of betrokkene is. Voor Maastricht geldt dat de YAR-groep minder ernstige delicten (vermogensdelicten zonder geweld en veel overlast) pleegt, een geringe daling van geregistreerde delicten vertoont die gepaard gaat met een afname in ernst van de delicten. Daarnaast zien we na afsluiting van het YAR-project een halvering van het aantal jongeren dat politiecontacten heeft ten opzichte van de periode voor het project.

6.5 Resumé: beantwoording van de onderzoeksvragen

Bij wijze van samenvatting van het voorgaande wordt in deze paragraaf antwoord gegeven op de onderzoeksvragen.

Is de aanpak van de YAR-methode een adequate (effectieve) methode voor jongeren in meervoudige probleemsituaties?

Uitgaande van de doelstelling van het YAR-project - dat de jongeren op de leefgebieden een belangrijke verbetering laten zien en als gevolg daarvan een betere integratie in de samenleving - kan deze vraag, met enige voorzichtigheid gezien de methodische kanttekeningen, positief beantwoord worden. In de periode dat de jongeren in het YAR-project zaten, is op een aantal leefgebieden een positieve verandering te constateren. Op het gebied van (zelfgerapporteerde) criminaliteit en andere risicovolle gewoonten ondergaan de jongeren positieve veranderingen en zetten ze een eerste en belangrijke stap om hun problemen op te lossen. In de nameting zien we dat de geïnterviewde jongeren dit beeld nog steeds vertonen. Met betrekking tot de geregistreerde criminaliteit blijkt overall dat er per jongere een afname is in het aantal geregistreerde delicten.

De geregistreerde criminaliteitsontwikkeling blijkt bij de jongeren in Apeldoorn het minst positief te zijn. In Oss en Maastricht zien we een afname in zowel, aantal jongeren met politiecontacten, in ernst van de geregistreerde feiten als in frequentie per jongere.

⁶⁶ In de rapportage van het NIZW zal hiertoe een voorzichtige poging worden ondernomen

Interessante vraag is of de jongeren met minder ernstige psychische problemen, zoals in Maastricht, de meeste kans hebben om de ingezette verandering door te zetten.⁶⁷ Het onderzoek geeft geen aanleiding om dit te bevestigen.

Met betrekking tot de leefgebieden valt hierover objectief niets te zeggen en met betrekking tot de geregistreerde criminaliteit is de daling van het gemiddelde aantal geregistreerde feiten per persoon in Oss zelfs een fractie (0,2) hoger.

Voor jongeren met ernstige psychopathologie en/of verslavingsproblemen lijkt YAR een minder geschikte methode. Deze groepen behoeven meer gespecialiseerde hulp en vrijwilligers moeten niet 'gefrustreerd' worden door te suggereren dat zij een bijdrage kunnen leveren aan de verandering van de vaak ernstig problematische situatie.

Voor jongeren die behoren tot de zogenaamde harde kern blijkt dat YAR-jongeren de statistisch te verwachten stijging in criminaliteit tussen hun 18^e en 24^e niet doormaken.

Wat is in essentie de meerwaarde van de betrokkenheid van vrijwilligers bij YAR en bestaat er een verband tussen de resultaten bij de individuele YAR-deelnemers en de rol van de committed partners en andere vrijwilligers?

Deze vraag kan samengevat worden met het gezegde dat het geheel meer is dan de som der delen. Het is de combinatie van vrijwilligers, de teamleiders en de residentie die de meerwaarde van YAR bepaalt. De c.p.'s vormen voor de jongeren een belangrijke motivatie om door te gaan. Ondanks dat de c.p.'s in de beleving van de jongeren 'kunnen zeuren', stellen de jongeren dat toch op prijs. Uit gesprekken met jongeren komt een grote waardering voor de c.p.'s naar voren. Jongeren gaven aan dat zij, soms voor het eerst in hun leven, het gevoel hadden de moeite waard te zijn. Ook in de nameting blijken jongeren nog steeds veel waardering voor hun c.p.'s te hebben terwijl een aantal jongeren zelfs nog contact heeft. C.p.'s tonen grote betrokkenheid en investeren veel tijd en energie in 'hun' jongere. Centraal staat het opbouwen van een vertrouwensrelatie. Wanneer een c.p. hierin slaagt committeert hij de jongere letterlijk aan zich en worden er positieve resultaten geboekt op diverse leefgebieden. Een dergelijke investering in tijd en energie, en dus geld, is vrijwel ondenkbaar binnen de reguliere jeugdhulpverlening of jeugdzorg.

Het YAR mist zonder c.p.'s een essentieel onderdeel en het is de vraag of het dan nog wel bij de jongeren aan slaat, zoals dat nu het geval is. De meerwaarde van een project als YAR is erin gelegen dat de problemen van de jongeren op verschillende fronten tegelijk, met een grote diversiteit aan methodieken worden aangepakt.

⁶⁷ . Overigens geldt voor deze jongeren dat ze niet voldoen aan het intakecriterium dat ze eerder in aanraking moeten zijn gekomen met hulpverlening. Ook in de geregistreerde politiegegevens zien we dat er ten opzichte van Oss en Apeldoorn sprake is van minder ernstige criminaliteit.

Behalve de meerwaarde blijkt in de praktijk het werken met vrijwilligers tegelijkertijd een struikelblok. Vrijwilligers verwachten van de projectleiding dat zij heldere richtlijnen geven en adequaat en snel handelen in probleemsituaties. Tegelijkertijd blijkt dat ze vrijheid van handelen en vrijheid in de omgang met hun jongeren willen.

De diversiteit in kwaliteit van vrijwilligers en in de verwachtingen die wederzijds bestaan leiden in een aantal situaties tot moeizame werkverhoudingen.

Niet alleen voor de jongeren geldt dat er maatwerk moet worden geleverd, maar zeker ook voor de vrijwilligers.

6.6 YAR in financieel perspectief

De effecten van hulpverleningstrajecten al dan niet ambulante zijn vaak moeilijk te relateren aan financiële factoren.

Kosten en baten vallen niet tegen elkaar af te zetten wanneer we spreken over multiprobleem jongeren. Immers de kosten van multiprobleem jongeren kunnen niet worden vastgesteld. De maatschappelijke schade, kosten van onderwijs, sociale voorzieningen, gezondheidszorg, politie, justitie et cetera zijn niet in kaart te brengen. Kijken we sec naar het hulpverleningstraject dan zijn er wel een aantal kengetallen voorhanden waardoor het YAR-project in financieel perspectief kan worden geplaatst.

Per locatie was in deze experimentele fase per Yar-project van ongeveer 30 jongeren f 800.000,-- tot f 1.000.000,-- beschikbaar. Dit houdt in dat een Yar-jongere ongeveer f 30.000,-- heeft gekost.

Zetten we deze gegevens af tegen de normbedragen 2001 binnen de jeugdhulpverlening dan kost bijvoorbeeld Begeleid Kamer Bewonen f 24.166,-- per cliënt per jaar. Semi-residentiële hulpvarianten variëren in prijs van 40.000,-- tot f 55.000,-- per jaar per cliënt. Ambulante hulp valt, met uitzondering van bovengenoemd Begeleid Kamer Bewonen, veel goedkoper uit.⁶⁸ Voor de justitiële ITB-trajecten Criem en Harde Kern wordt ongeveer f 22.000,-- per jongere per jaar aan subsidie verstrekt.⁶⁹

Het YAR-project kan vanwege de intensiteit van de begeleiding en het programma (o.a. residentie, wekelijkse en maandelijkse sessies) niet vergeleken worden met reguliere ambulante hulpverleningsvarianten maar meer met een ITB-traject of een ander intensieve begeleidingsvariant. Een YAR-jongere is in dat opzicht dus niet extreem veel duurder dan andere jongeren die een intensief begeleidingstraject volgen.⁷⁰

⁶⁸ . Bron: Provinciaal Plan Jeugdhulpverlening 2001, Provincie Gelderland

⁶⁹ . Bron: Circulaire Ministerie van Justitie m.b.t. overgangperiode van subsidiëring van landelijke implementatie individuele trajectbegeleiding. Juli 2001

⁷⁰ Een belangrijk deel van de kosten wordt bepaald door het inhuren van trainers die uit Amerika/Engeland moeten komen en een dure locatie voor de residentie. Het is de vraag of dat in de toekomst in deze vorm noodzakelijk blijft.

6.7 Youth at Risk een veelbelovende methode

Youth at Risk lijkt een effectieve methode voor een groep multiprobleem jongeren. In het bijzonder gaat het om jongeren die op verschillende leefgebieden materiële en andere manifeste problemen ondervinden. Het verdient derhalve aanbeveling om meer YAR-projecten op te zetten voor deze specifieke doelgroep. Voor jongeren die drugs gebruiken geldt dat er aanvullend op het YAR-programma specifieke begeleiding dient te zijn voor dit probleem. De YAR methodiek biedt ons inziens daartoe mogelijkheden.

Eenzelfde aanbeveling geldt voor veelplegers en harde kern jongeren ook hier dient nog nadrukkelijker en specifiekere te worden ingezet op het terugdringen van het aantal misdrijven. Reguliere contacten met de lokale politie blijken hierbij onontbeerlijk.

De drie onderdelen van het YAR: werving/motivering, residentie en ambulante traject met vrijwilligers vormen een sterk concept waarbij het geheel meer is dan de som der delen. Van groot belang daarbij is een heldere beschrijving van de methodiek, betere intake- en screeningsmethoden, een concreet programma in het natraject en uniforme procedures ten aanzien van jongeren, c.p.'s en andere vrijwilligers.⁷¹

Daarbij verdienen de volgende punten nog extra aandacht:

- een adequate screening van de problemen van de potentiële deelnemers, niet alleen op de leefgebieden, maar ook op het psychische vlak. Een bepaalde (geringe) vorm van motivatie dient bij de jongeren aanwezig te zijn. Jongeren met ernstige psychopathologie en/of verslavingsproblemen zouden uitgesloten moeten worden.
- een adequate screening en selectie van de committed partners. Irreële verwachtingen en een grote mate van eigen problematiek dienen contra-indicaties te zijn. C.p.'s dienen professioneel ondersteund te worden door het team.
- een goed programma dat aansluit bij de residentie en bij de belevingswereld van de jongeren.
- helderheid omtrent de visie van het YAR ten aanzien van het inschakelen van 'reguliere' psychische hulpverlening. Het ene project (Maastricht) maakt jongeren 'hulpverleningsrijp', terwijl het andere (Apeldoorn) de hulpverlening als een gepasseerd station beschouwd.⁷²

⁷¹. De methodiekbeschrijving van het NIZW en de nog te verschijnen procesevaluatie zullen hieraan een grote bijdrage kunnen leveren

⁷². Ook over de wijze van afbouw en doorverwijzing bestaat geen eenduidigheid. Sommige jongeren voelen de noodzaak voor nadere hulpverlening omdat door het YAR zoveel is opgerakeld, andere jongeren zien het YAR als een proces waarbij hun leven op de rails wordt gezet, waarna zij zelf de rest van de reis kunnen afleggen.

Bijlage 1 - Tabellen hoofdstuk 3

Tabel 1 - Gezondheid

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Gezondheid beter	4 (44%)	3 (27%)	6 (33%)
Gezondheid gelijk	4 (44%)	5 (46%)	9 (50%)
Gezondheid slechter	1 (11%)	3 (27%)	3 (17%)
Totaal	9 (100%)	11 (100)	18 (100%)

Tabel 2 - Warme maaltijden

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Eet vaker warm	3 (33%)	3 (30%)	4 (22%)
Eet even vaak warm	4 (44%)	4 (40%)	10 (56%)
Eet minder vaak warm	2 (22%)	3 (30%)	4 (22%)
Totaal	9 (100%)	10 (100)	18 (100%)

Tabel 3 - Ontbijt

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Ontbijt vaker	4 (44%)	4 (40%)	3 (17%)
Ontbijt even vaak	2 (22%)	2 (20%)	11 (61%)
Ontbijt minder vaak	3 (33%)	4 (40%)	4 (22%)
Totaal	9 (100%)	10 (100)	18 (100%)

Tabel 4 - Medicijngebruik

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Nu en toen ook	3 (33%)	3 (27%)	1 (6%)
Nu wel toen niet	0	1 (9%)	2 (11%)
Nu niet toen wel	4 (44%)	4 (36%)	8 (44%)
Nu niet toen niet	2 (22%)	3 (27%)	7 (39%)
Totaal	9 (100%)	11 (100)	18 (100%)

Tabel 5 - Ziekten / handicaps

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Nu en toen ook	2 (25%)	0	2 (11%)
Nu wel toen niet	0	2 (20%)	1 (6%)
Nu niet toen wel	2 (25%)	1 (10%)	1 (6%)
Nu niet toen niet	4 (50%)	7 (70%)	14 (78%)
Totaal	8 (100%)	10 (100)	18 (100%)

Tabel 6 - Roken

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Gestopt	0	0	1 (6%)
Meer	2 (22%)	2 (20%)	3 (17%)
Minder	7 (78%)	3 (30%)	4 (50%)
Evenveel	0	5 (50%)	4 (22%)
Niet	0	0	1 (6%)
Totaal	8 (100%)	10 (100)	18 (100%)

Tabel 7 - Alcoholgebruik (frequentie)

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Drinkt minder vaak	3 (33%)	5 (50%)	5 (28%)
Drinkt even vaak	4 (44%)	3 (30%)	10 (56%)
Drinkt vaker	2 (22%)	2 (20%)	3 (17%)
Totaal	9 (100%)	10 (100)	18 (100%)

Tabel 8 - Alcoholgebruik (hoeveelheid)

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Drinkt minder	4 (67%)	0	3 (25%)
Drinkt evenveel	1 (11%)	3 (75%)	2 (17%)
Drinkt meer	1 (11%)	1 (25%)	4 (33%)
Dronk en drinkt niet	0	0	3 (25%)
Totaal	6 (100%)	4 (100)	12 (100%)

Tabel 9 - Drugsgebruik (frequentie)¹

	Apeldoorn			Oss			Maastricht		
	minder	gelijk	vaker	minder	gelijk	vaker	minder	gelijk	vaker
hash	6 (86%)	0	1 (14%)	6 (60%)	2 (20%)	2 (20%)	8 (44%)	8 (44%)	2 (11%)
valium	1 (11%)	8 (89%)	0	2 (20%)	7 (70%)	1 (10%)	0	18 (100%)	0
cocaïne	4 (44%)	5 (56%)	0	4 (40%)	4 (40%)	2 (20%)	3 (17%)	14 (78%)	1 (6%)
XTC	5 (56%)	4 (44%)	0	4 (40%)	4 (40%)	2 (20%)	3 (17%)	14 (78%)	1 (6%)
LSD	1 (11%)	8 (89%)	0	2 (20%)	8 (80%)	0	0	17 (100%)	0
peppillen	4 (44%)	5 (56%)	0	3 (30%)	6 (60%)	1 (10%)	4 (22%)	14 (78%)	0
heroïne	1 (11%)	8 (89%)	0	0	10 (100%)	0	1 (6%)	17 (94%)	0
lijm	0	9 (100%)	0	0	10 (100%)	0	0	18 (100%)	0
lachgas	3 (33%)	6 (67%)	0	0	9 (90%)	1 (10%)	1 (6%)	17 (94%)	0
spierversterk	0	9 (100%)	0	0	10 (100%)	0	0	18 (100%)	0
afslankmiddelen	0	9 (100%)	0	1 (10%)	9 (90%)	0	0	18 (18%)	0
medicijnen	4 (44%)	5 (56%)	0	2 (20%)	8 (80%)	0	1 (6%)	16 (89%)	1 (6%)
paddo's	3 (33%)	6 (67%)	0	3 (30%)	6 (60%)	1 (10%)	3 (17%)	15 (83%)	0

¹. Bij en dat nog steeds niet doen. de categorie 'gelijk' zitten ook degenen die in de nulmeting hebben aangegeven die betreffende drugs niet te gebruiken

Tabel 10 - Bron van inkomsten

	toen	nu
geen	2 (6%)	2 (6%)
zakgeld	12 (34%)	7 (20%)
arbeid	9 (26%)	16 (46%)
uitkering	5 (14%)	6 (17%)
zwart werk	1 (3%)	0
criminaliteit	4 (11%)	1 (3%)
anders	1 (3%)	2 (6%)

Tabel 11 - Veranderingen in inkomsten

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Minder inkomsten	1 (13%)	2 (20%)	4 (25%)
Dezelfde inkomsten	1 (13%)	7 (70%)	7 (44%)
Meer inkomsten	6 (75%)	1 (10%)	5 (31%)
Totaal	8 (100%)	10 (100)	16 (100%)

Tabel 12 - Rondkomen van inkomsten

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Beter rondkomen	1 (13%)	2 (20%)	4 (25%)
Even goed rondkomen	1 (13%)	7 (70%)	7 (44%)
Slechter rondkomen	6 (75%)	1 (10%)	5 (31%)
Totaal	8 (100%)	10 (100)	16 (100%)

Tabel 13 - Schulden

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Minder schulden	3 (33%)	2 (20%)	2 (11%)
Evenveel schulden	6 (67%)	6 (60%)	15 (83%)
Meer schulden	0	2 (20%)	1 (6%)
Totaal	9 (100%)	10 (100)	18 (100%)

Tabel 14 - Werk

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Nu niet, toen ook niet	1 (11%)	3 (33%)	2 (14%)
Nu niet, toen wel	2 (22%)	0	3 (21%)
Nu wel, toen niet	4 (44%)	4 (44%)	5 (36%)
Nu wel, toen ook	2 (22%)	2 (22%)	4 (29%)
Totaal	9 (100%)	9 (100%)	14 (100%)

Tabel 15 - Plezier in het werk

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Minder plezier	1 (11%)	0	1 (11%)
Evenveel plezier	3 (33%)	4 (57%)	2 (22%)
Meer plezier	5 (56%)	3 (43%)	6 (67%)
Totaal	9 (100%)	7 (100%)	9 (100%)

Tabel 16 - Contact met collega's

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Minder goed	1 (11%)	2 (25%)	1 (13%)
Evenveel goed	6 (67%)	5 (63%)	4 (50%)
Beter	2 (22%)	1 (13%)	3 (38%)
Totaal	9 (100%)	8 (100%)	8 (100%)

Tabel 17 - Contact met chefs

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Minder goed	2 (22%)	2 (25%)	3 (33%)
Evenveel goed	5 (56%)	5 (63%)	3 (33%)
Beter	2 (22%)	1 (13%)	3 (33%)
Totaal	9 (100%)	8 (100%)	9 (100%)

Tabel 18 - Tevredenheid chef

	Apeldoorn	Oss	Maastricht
Minder tevreden	2 (22%)	3 (38%)	6 (67%)
Even tevreden	2 (22%)	2 (25%)	0
Meer tevreden	5 (56%)	3 (38%)	3 (33%)
Totaal	9 (100%)	8 (100%)	9 (100%)

Tabel 19 - Stellingen over het werk (mee eens)

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Ik vind werk belangrijk omdat ik ervan leer.	6 (67%)	7 (78%)	5 (46%)	6 (75%)	9 (69%)	10 (91%)
Ik kan goed rondkomen zonder werk.	3 (33%)	1 (11%)	3 (27%)	2 (22%)	8 (57%)	1 (9%)
Ik voel mij iemand als ik werk.	5 (56%)	6 (75%)	5 (46%)	6 (67%)	7 (50%)	9 (82%)
Ik zou niet werken als ik met een uitkering evenveel krijg.	1 (11%)	2 (22%)	6 (55%)	5 (56%)	8 (57%)	2 (18%)
Liever eigen baas dan in loondienst werken.	7 (78%)	7 (78%)	8 (73%)	7 (78%)	10 (71%)	7 (58%)

Tabel 20 - Woonsituatie

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Gezin	2 (25%)	3 (33%)	2 (18%)	2 (20%)	16 (89%)	11 (61%)
Andere familieleden	0	0	3 (27%)	1 (10%)	0	1 (6%)
Internaat/crisiscentrum	0	0	2 (18%)	1 (10%)	0	0
Justitiële inrichting	1 (13%)	0	3 (27%)	2 (20%)	0	0
Zelfstandig wonend	5 (63%)	5 (56%)	1 (9%)	3 (30%)	1 (6%)	2 (11%)
Geen vaste huisvesting	0	1 (11%)	0	0	1 (6%)	0
Anders (vrienden e.d.)	0	0	0	1 (10%)	0	4 (22%)
Totaal	8 (100%)	9 (100%)	11 (100%)	10 (100%)	18 (100%)	18 (100%)

Tabel 21 - Aantal woonadressen (toen = 1 jaar voor de nulmeting; nu = de afgelopen drie maanden)

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Ten adres	2 (22%)	5 (56%)	2 (18%)	7 (70%)	11 (61%)	12 (70%)
Twee adressen	3 (33%)	4 (44%)	3 (27%)	2 (20%)	3 (17%)	5 (29%)
Drie adressen	3 (33%)	0	3 (27%)	0	1 (6%)	0
Vier adressen	1 (11%)	0	2 (18%)	0	2 (11%)	0
Meer dan vier	0	0	1 (9%)	1 (10%)	1 (6%)	0
Totaal	9 (100%)	9 (100%)	11 (100%)	10 (100%)	18 (100%)	17 (100%)

Tabel 22 - Vrienden (kennissen) en echte vrienden

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	vrienden	echte	vrienden	echte	vrienden	echte
Minder	1 (11%)	1 (13%)	4 (40%)	7 (70%)	3 (19%)	8 (50%)
Evenveel	4 (44%)	2 (25%)	0	1 (10%)	11 (69%)	3 (19%)
Meer	4 (44%)	5 (63%)	6 (60%)	2 (20%)	2 (13%)	5 (31%)
Totaal	9 (100%)	9 (100%)	10 (100%)	10 (100%)	16 (100%)	16 (100%)

Tabel 23 - Etnische samenstelling vrienden/kennissengroep

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Nederlands	7 (78%)	6 (67%)	8 (73%)	9 (82%)	15 (83%)	16 (89%)
Surinaams	3 (33%)	4 (44%)	0	3 (27%)	5 (28%)	2 (11%)
Turks	1 (11%)	1 (11%)	1 (9%)	5 (46%)	7 (39%)	7 (39%)
Marokkaans	3 (33%)	0	0	3 (27%)	10 (56%)	7 (39%)
Antilliaans	2 (22%)	2 (22%)	0	3 (27%)	6 (33%)	4 (22%)
Gemengd	6 (67%)	3 (33%)	1 (9%)	2 (18%)	3 (17%)	2 (11%)
Anders	2 (22%)	4 (44%)	0	1 (9%)	3 (17%)	4 (22%)

Tabel 24 - Ontmoetingsplaats vrienden/kennissengroep

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Thuis	8 (100%)	7 (78%)	7 (64%)	3 (30%)	8 (44%)	7 (41%)
Vrienden	6 (67%)	8 (89%)	7 (64%)	3 (30%)	10 (56%)	9 (53%)
School	1 (11%)	0	1 (9%)	0	2 (11%)	9 (53%)
Café	5 (56%)	6 (67%)	5 (46%)	3 (27%)	5 (28%)	9 (53%)
Coffeeshop	5 (56%)	3 (33%)	2 (18%)	2 (20%)	5 (28%)	3 (18%)
Buurthuis	1 (11%)	1 (11%)	4 (36%)	0	3 (17%)	6 (35%)
Straat	3 (33%)	5 (56%)	6 (55%)	1 (10%)	11 (61%)	12 (71%)

Tabel 25 - Activiteiten vrienden/kennissengroep

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Sporten (niemand)	4 (44%)	2 (22%)	3 (27%)	3 (30%)	4 (22%)	4 (24%)
Roken (meesten)	9 (100%)	7 (78%)	10 (91%)	7 (70%)	14 (78%)	14 (82%)
Alcohol (meesten)	7 (78%)	5 (56%)	8 (73%)	5 (50%)	9 (50%)	3 (29%)
Dronken (paar/meesten)	6 (67%)	3 (33%)	7 (64%)	5 (56%)	10 (59%)	9 (53%)
Slaapmiddelen (paar)	1 (11%)	1 (11%)	2 (18%)	1 (10%)	1 (6%)	1 (6%)
gokken (paar/meesten)	3 (33%)	1 (11%)	6 (60%)	2 (20%)	5 (28%)	11 (65%)
Wedden (paar/meesten)	3 (33%)	2 (22%)	6 (55%)	4 (40%)	4 (23%)	3 (18%)
Softdrugs (meesten)	4 (44%)	4 (44%)	5 (46%)	3 (30%)	8 (44%)	8 (47%)
Harddrugs (paar/meesten)	5 (56%)	3 (33%)	8 (73%)	5 (50%)	7 (40%)	5 (28%)
XTC (paar/meesten)	5 (56%)	4 (44%)	8 (73%)	6 (60%)	5 (28%)	8 (47%)
Spijbelen (paar/meesten)	6 (67%)	3 (33%)	2 (20%)	1 (10%)	11 (65%)	11 (61%)
Criminaliteit (paar/meesten)	6 (67%)	4 (44%)	5 (50%)	3 (27%)	9 (53%)	6 (34%)

Tabel 26 - Activiteiten YAR-jongeren

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Lezen (zelden/nooit)	6 (67%)	2 (22%)	7 (64%)	7 (70%)	9 (50%)	11 (61%)
Huiswerk maken (zelden/nooit)	7 (78%)	9 (100%)	11 (100%)	10 (100%)	12 (67%)	11 (61%)
Werken (zelden/nooit)	1 (78%)	3 (33%)	4 (36%)	4 (40%)	12 (71%)	6 (33%)
Sporten (zelden/nooit)	7 (78%)	5 (56%)	7 (64%)	6 (60%)	4 (22%)	10 (56%)
Uitgaan (zelden/nooit)	2 (22%)	3 (33%)	2 (18%)	5 (50%)	1 (6%)	3 (17%)
Muziek luisteren (dagelijks)	9 (100%)	9 (100%)	9 (82%)	10 (100%)	16 (89%)	17 (94%)
TV kijken (dagelijks)	8 (89%)	8 (89%)	10 (91%)	7 (70%)	15 (83%)	17 (94%)
Computeren (dagelijks)	1 (11%)	5 (56%)	4 (36%)	4 (40%)	5 (28%)	6 (38%)
Niets doen (dagelijks)	1 (11%)	3 (33%)	8 (73%)	5 (50%)	5 (28%)	5 (28%)
Rondhangen alleen (dagelijks)	0	0	2 (18%)	1 (11%)	0	3 (18%)
Rondhangen met groep (dagelijks)	1 (11%)	0	4 (36%)	2 (20%)	11 (61%)	6 (33%)
Rondhangen in gokhal (dagelijks/wekelijks)	0	0	1 (9%)	0	1 (6%)	1 (6%)
Rondhangen coffeeshop (dagelijks)	4 (44%)	0	1 (9%)	4 (40%)	2 (11%)	0
Criminaliteit plegen (dagelijks/wekelijks)	4 (44%)	0	0	0	1 (11%)	2 (11%)

Tabel 27 - Hulpverlening (ooit en in de afgelopen drie maanden)

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	ooit	3 mnd.	ooit	3 mnd.	ooit	3 mnd.
geen hulp	0	5 (62%)	1 (9%)	5 (56%)	6 (33%)	7 (39%)
schoolbegel. dienst	3 (33%)	0	2 (18%)	0	3 (17%)	0
Riagg	6 (67%)	0	7 (64%)	1 (11%)	4 (22%)	1 (6%)
Buro Jeugdzorg	6 (67%)	2 (22%)	6 (55%)	1 (11%)	4 (22%)	5 (28%)
(Jeugd)reclassering	3 (33%)	1 (11%)	2 (18%)	1 (11%)	3 (17%)	1 (11%)
psychiatrische kliniek	2 (22%)	0	1 (9%)	0	0	0
psych dagbehandeling	1 (11%)	0	1 (9%)	0	0	1 (6%)
MKD	0	0	0	0	0	1 (6%)
Boddaert	1 (11%)	0	0	0	1 (6%)	0
Pleeggezin	4 (44%)	0	0	0	1 (6%)	0
Residentiële hv (vrijw)	3 (33%)	0	4 (36%)	0	1 (6%)	1 (6%)
idem (OTS)	5 (56%)	0	4 (36%)	1 (11%)	2 (11%)	1 (6%)

Tabel 28 - Gemiddelde rapportcijfers leefgebieden (toen en nu)

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Gezin	6.3	7.1	4.7	6.6	6.2	6.9
Gezondheid	6.3	7.3	6.8	8.3	7.9	7.6
Onderwijs	0	0	0	0	6.6	7.5
Financiën	4.3	6.8	4.7	5.1	6.8	6.8
Werk	0	0	0	0	0	0
Huisvesting	4.8	6.9	6.0	8.6	8.8	7.5
Sociale contacten	7.0	7.3	8.0	7.8	8.0	7.4
Vrije tijd	5.7	8.1	8.0	7.4	7.6	7.7
Hulpverlening	3.9	5.8	7.4	4.3	4.9	7.3

(0 = geen of te weinig respondenten)

Tabel 29 - Rapportcijfers leefgebieden Apeldoorn (werkelijke cijfer en terugblik)

	beter cijfer	zelfde cijfer	slechter cijfer	terugblik positiever	zelfde waarde-ring	terugblik negatiever
Gezin	3 (33%)	2 (22%)	1 (11%)	4 (44%)	1 (11%)	5 (56%)
Gezondheid	4 (44%)	2 (22%)	2 (22%)	3 (33%)	1 (11%)	3 (33%)
Onderwijs	0	0	0	0	0	0
Financiën	5 (56%)	1 (11%)	2 (22%)	4 (44%)	2 (22%)	2 (22%)
Werk	1 (100%)	0	0	0	1 (100%)	0
Huisvesting	5 (56%)	1 (11%)	2 (22%)	4 (44%)	1 (11%)	3 (33%)
Sociale contacten	4 (44%)	1 (11%)	3 (33%)	4 (44%)	1 (11%)	3 (33%)
Vrije tijd	3 (33%)	2 (22%)	2 (22%)	3 (33%)	1 (11%)	3 (33%)
Hulpverlening	4 (44%)	0	0	4 (44%)	0	0

(0 = geen respondenten)

Tabel 30 - Rapportcijfers leefgebieden Oss (werkelijke cijfer en terugblik)

	beter cijfer	zelfde cijfer	slechter cijfer	terugblik positiever	zelfde waardering	terugblik negatiever
Gezin	6 (67%)	1 (11%)	2 (22%)	4 (44%)	1 (11%)	4 (44%)
Gezondheid	6 (67%)	1 (11%)	2 (22%)	4 (44%)	1 (11%)	4 (44%)
Onderwijs	0	0	0	0	0	0
Financiën	5 (56%)	1 (11%)	3 (33%)	4 (44%)	0	5 (56%)
Werk	1 (50%)	0	1 (50%)	1 (100%)	0	0
Huisvesting	5 (56%)	2 (22%)	2 (22%)	3 (33%)	3 (33%)	3 (33%)
Sociale contacten	2 (22%)	1 (11%)	6 (67%)	2 (22%)	0	7 (78%)
Vrije tijd	2 (25%)	0	6 (75%)	2 (22%)	0	7 (78%)
Hulpverlening	3 (50%)	0	3 (50%)	3 (50%)	0	3 (50%)

(0 = geen respondenten)

Tabel 31 - Rapportcijfers leefgebieden Maastricht (werkelijke cijfer en terugblik)

	beter cijfer	zelfde cijfer	slechter cijfer	terugblik positiever	zelfde waardering	terugblik negatiever
Gezin	8 (50%)	4 (25%)	4 (25%)	6 (38%)	1 (6%)	9 (56%)
Gezondheid	4 (24%)	7 (41%)	6 (35%)	4 (24%)	5 (29%)	8 (47%)
Onderwijs	4 (50%)	1 (13%)	3 (38%)	3 (38%)	1 (13%)	4 (50%)
Financiën	6 (35%)	3 (18%)	8 (47%)	5 (29%)	1 (6%)	11 (65%)
Werk	1 (50%)	1 (50%)	0	1 (50%)	1 (50%)	0
Huisvesting	2 (13%)	4 (25%)	10 (63%)	2 (13%)	4 (25%)	10 (63%)
Sociale contacten	5 (31%)	4 (25%)	7 (44%)	4 (25%)	4 (25%)	7 (44%)
Vrije tijd	8 (47%)	4 (24%)	5 (29%)	8 (47%)	4 (24%)	5 (29%)
Hulpverlening	6 (60%)	2 (20%)	2 (20%)	6 (60%)	2 (20%)	2 (20%)

(0 = geen respondenten)

Tabel 32 - Mate van sociaal wenselijkheid (toen en nu)

	Apeldoorn		Oss		Maastricht	
	toen	nu	toen	nu	toen	nu
Laag	8 (89%)	4 (44%)	5 (50%)	4 (44%)	6 (33%)	11 (65%)
Gemiddeld	1 (11%)	5 (56%)	4 (40%)	5 (56%)	9 (50%)	5 (29%)
hoog	0	0	1 (10%)	0	3 (17%)	1 (6%)
Totaal	9 (100%)	9 (100%)	11 (100%)	9 (100%)	18 (100%)	18 (100%)

Tabel 33 - Scores extraversie / spanningsbehoefte

		alle deelnemers nulmeting	deelnemers eindmeting toen	deelnemers eindmeting nu
1 Apeldoorn	extraversie abv	0,71	0,72	0,78
	extraversie nvm	0,68	0,72	0,75
	dominantie npv	0,81	0,83	0,85
	disinhibitie atl	0,88	0,94	0,91
	spanningsbehoefte atl	0,54	0,56	0,53
	sociaal inadequatie npv	0,56	0,56	0,61
	verlegenheid nvm	0,51	0,57	0,63
	SCHAAL1 Extraversie	0,67	0,70	0,76
2 Oss	extraversie abv	0,47	0,45	0,78
	extraversie nvm	0,54	0,52	0,43
	dominantie npv	0,65	0,68	0,60
	disinhibitie atl	0,72	0,73	0,70
	spanningsbehoefte atl	0,50	0,45	0,45
	sociaal inadequatie npv	0,46	0,50	0,40
	verlegenheid nvm	0,36	0,33	0,56
	SCHAAL1 Extraversie	0,53	0,53	0,56
3 Maastricht	extraversie abv	0,75	0,75	0,82
	extraversie nvm	0,59	0,59	0,68
	dominantie npv	0,68	0,68	0,58
	disinhibitie atl	0,79	0,79	0,79
	spanningsbehoefte atl	0,44	0,44	0,50
	sociaal inadequatie npv	0,53	0,53	0,60
	verlegenheid nvm	0,41	0,41	0,66
	SCHAAL 1 Extraversie	0,59	0,59	0,66
Over de drie projecten	extraversie abv	0,64	0,66	0,80
	extraversie nvm	0,60	0,60	0,62
	dominantie npv	0,70	0,71	0,65
	disinhibitie atl	0,79	0,81	0,79
	spanningsbehoefte atl	0,49	0,47	0,49
	sociaal inadequatie npv	0,51	0,53	0,54
	verlegenheid nvm	0,42	0,42	0,62
	SCHAAL1 Extraversie	0,59	0,60	0,65

Tabel 34 - Scores psychisch onwelbevinden

plaats		deelnemers nulmeting	deelnemers eindmeting toen	nu
1 Apeldoorn	inadequatie npv	0,81	0,76	0,65
	somatisering nvm	0,88	0,85	0,73
	neurotische labiliteit 1 abv	0,58	0,56	0,48
	emotionele gevoeligheid atI	0,69	0,61	0,50
	verongelijktheid npv	0,92	0,91	0,76
	neurotische labiliteit 2 npv?	0,61	0,59	0,52
	psychopathologie nvm	0,93	0,91	0,81
	negativisme	0,97	0,98	0,94
	SCHAAL2 Psychisch onwelbevinden	0,80	0,77	0,70
2 Oss	inadequatie npv	0,80	0,74	0,67
	somatisering nvm	0,83	0,80	0,78
	neurotische labiliteit 1 abv	0,53	0,50	0,48
	emotionele gevoeligheid atI	0,47	0,36	0,43
	verongelijktheid npv	0,78	0,70	0,62
	neurotische labiliteit 2 abv	0,51	0,50	0,59
	psychopathologie nvm	0,80	0,79	0,80
	negativisme	0,89	0,85	0,81
	SCHAAL2 Psychisch onwelbevinden	0,69	0,64	0,63
3 Maastricht	inadequatie npv	0,73	0,73	0,68
	somatisering nvm	0,76	0,76	0,58
	neurotische labiliteit 1 abv	0,57	0,57	0,41
	emotionele gevoeligheid atI	0,64	0,64	0,56
	verongelijktheid npv	0,68	0,68	0,68
	neurotische labiliteit 2 abv	0,50	0,50	0,43
	psychopathologie nvm	0,70	0,70	0,62
	negativisme	0,68	0,68	0,66
	SCHAAL2 Psychisch onwelbevinden	0,67	0,67	0,58
Over de drie projecten:	inadequatie npv	0,78	0,74	0,67
	somatisering nvm	0,82	0,80	0,67
	neurotische labiliteit 1 abv	0,56	0,55	0,45
	emotionele gevoeligheid atI	0,59	0,55	0,51
	verongelijktheid npv	0,78	0,74	0,68
	neurotische labiliteit 2 abv	0,53	0,52	0,50
	psychopathologie nvm	0,80	0,78	0,71
	negativisme	0,83	0,81	0,76
	SCHAAL2 Psychisch onwelbevinden	0,71	0,69	0,62

Tabel 35 - Waardering ouders/verzorgers probleemgedrag (gemiddelde scores toen en nu)*

	toen	nu
Angst/depressie	9.9	7.4
Teruggetrokken gedrag	6.4	4.8
Somatische klachten	3.6	1.8
Denkproblemen	2.7	1.2
Aandachtsproblemen	10.6	7.2
Opdringerigheid (<i>intrusive</i>)	6.3	4.0
Agressief gedrag	15.5	13.8
Delinquent gedrag	8.0	7.6
Sociale problemen	3.9	2.0

* hoe hoger het cijfer, des te erger het probleemgedrag

Tabel 36 - Internaliserend en externaliserend probleemgedrag volgens ouders/verzorgers (onder, in of boven het klinische gebied)

	internaliserend		externaliserend	
	toen	nu	toen	nu
Onder klinische grens	5 (28%)	8 (53%)	3 (19%)	3 (23%)
In klinische grensgebied	1 (6%)	1 (6%)	1 (6%)	0
Klinisch gebied	12 (67%)	6 (40%)	12 (75%)	10 (77%)

Tabel 37 - Copingstijlen

plaats		deelnemers 0-meting	deelnemers eindmeting toen	nu
1 Apeldoorn	actief aanpakken confronteren	3,33	3,33	2,89
	palliatieve reactie	4,17	4,22	3,67
	vermijden	4,00	3,89	3,22
	sociale steun zoeken	2,33	2,56	3,22
	passief reactiepatroon piekeren	4,42	4,33	3,78
	expressie van emoties	3,75	3,67	3,78
	geruststellende gedachten hanteren	3,67	3,78	3,44
2 Oss	actief aanpakken confronteren	2,19	2,36	2,64
	palliatieve reactie	3,69	3,64	3,27
	vermijden	3,69	3,64	3,64
	sociale steun zoeken	2,63	2,55	2,91
	passief reactiepatroon piekeren	3,75	3,55	3,36
	expressie van emoties	3,56	3,64	3,09
	geruststellende gedachten hanteren	3,13	3,27	3,36
3 Maastricht	actief aanpakken confronteren	2,61	2,61	2,56
	palliatieve reactie	2,72	2,72	3,00
	vermijden	3,06	3,06	3,06
	sociale steun zoeken	3,06	3,06	3,33
	passief reactiepatroon / piekeren	3,22	3,22	3,44
	expressie van emoties	3,00	3,00	3,89
	geruststellende gedachten hanteren	2,56	2,56	2,94
Totaal	actief aanpakken confronteren	2,65	2,71	2,66
	palliatieve reactie	3,43	3,34	3,24
	vermijden	3,52	3,42	3,26
	sociale steun zoeken	2,72	2,79	3,18
	passief reactiepatroon / piekeren	3,72	3,58	3,50
	expressie van emoties	3,39	3,34	3,63
	geruststellende gedachten hanteren	3,04	3,05	3,18